

Opravená verze

Marie Nováková

26.6.2022

UNIVERZITA KARLOVA
Husitská Teologická fakulta

**Socioekonomický status a jeho vliv na postavení dítěte ve
třídním kolektivu**

**„The Socioeconomic Status and its Impact on the Child’s social
position in the Class Group“**

Bakalářská práce

Vedoucí práce:

Mgr. et Mgr. Anna Pospíšilová, Ph.D.

Autor:

Marie Nováková

Praha 2021

Poděkování

V této práci bych chtěla poděkovat vedoucí mé bakalářské práce Mgr. et Mgr. Anně Pospíšilové, Ph.D., za její ochotu, pomoc při psaní, velkou motivaci a velmi přátelský a zodpovědný přístup. Dále bych chtěla poděkovat třídnímu učiteli, který mi pomohl výzkum, jak umožnit, tak se zúčastnil rozhovoru. Také jeho žákům, kteří se ochotně podíleli na výzkumu.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem předkládanou bakalářskou práci „Socioekonomický status a jeho vliv na postavení dítěte ve "třídním" kolektivu vypracovala samostatně. Dále prohlašuji, že všechny použité prameny a literatura byly řádně citovány a že tato práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne: 9.5.2022

Marie Nováková

Anotace

Bakalářská práce nese název „Socioekonomický status a jeho vliv na postavení dítěte v třídním kolektivu“. Cílem bakalářské práce je zjistit, jaký vliv má socioekonomický status na postavení dítěte v třídním kolektivu. Práce je rozdělena na teoretickou a praktickou část. V teoretické části jsou stručně vymezeny základní pojmy – Socioekonomický status, rodina, osobnost dítěte, třídní kolektiv a metoda „Guess Who“. Zde se zabývám jejich definicí, která nadále souvisí s praktickou částí práce. Cílem praktické části je prozkoumat vliv SES dítěte na jeho postavení ve třídním kolektivu. Tuto část věnuji výzkumu, ve kterém se snažím pomocí kvalitativních metod dotazníku „Guess Who“ a rozhovoru zjistit, zda vůbec třídní kolektiv SES řeší. Zjistila jsem tedy, jak je takové dítě třídou vnímáno, jakým způsobem se k němu chovají a také jak dané dítě v kolektivu vnímá samo sebe.

Klíčová slova

SES, Rodina, Osobnost dítěte, Třídní kolektiv, Metoda Guess Who,

Abstract

The title of this thesis is „The Socioeconomic Status and its Impact on the Child’s social position in the Class Group“. The thesis consists of a theoretical and practical part. The theoretical part is based on introducing the basic terms – Socioeconomic status, child’s personality, class group, and the „Guess Who“ method. The definitions of these terms are essential for the practical part of the thesis. The main aim of the practical part is to explore the impact of the child’s SES on his position in the class group. This part is based on my research. Employing the qualitative methods, interview and survey „Guess Who“, I wanted to find out whether the SES is important for the class group or not. And if it is, what’s the class’s view of the child, how different is the behaviour towards him, and what’s the child’s self-image in the class.

Key words

the SES, family, child’s personality, the class group, the „Guess Who“ method

OBSAH:

I. TEORETICKÁ ČÁST	11
1. SOCIOEKONOMICKÝ STATUS	11
1.1. Sociální třída a kulturní dimenze sociální nerovnosti	12
1.2. Chudoba	13
1.2.1. Příčiny chudoby a ohrožené skupiny	13
1.2.2. Důsledky chudoby	14
1.3. Sociální patologie vázané na nízký SES	15
1.3.1. Anomie	15
2. OSOBNOST DÍTĚTE	17
2.1. Sociální a sociokulturní determinace	17
2.1.1. Socializace	18
2.2. Faktory ovlivňující vývoj osobnosti jedince	18
2.3. Sociální skupiny ovlivňující vývoj jedince	19
2.4. Motivace	19
3. RODINA	21
3.1. Funkce rodiny	21
3.2. Vliv vzdělání na SES rodiny	22
3.2.1. Mezinárodní šetření PISA 2012	23
3.3. Dítě a jeho vliv na SES rodiny	25
3.4. SES a jeho vliv na dítě	25
4. TŘÍDNÍ KOLEKTIV	26
4.1. Role spolužáka a vrstevníka	27
4.1.1. Sociální izolace	27
4.1.2. Sociální vyloučení z třídní skupiny	28
4.1.3. Šikana	28
4.2. Vztahy ve třídě	29
4.3. Faktory ovlivňující postavené dítěte ve třídě	30
4.4. Role učitele	30
4.4.1. Osobnost učitele	31
4.4.2. Psychická zátěž učitele	32

5.	METODA „GUESS WHO“	34
II.	PRAKTICKÁ ČÁST.....	35
6.	CÍL A CHARAKTERISTIKA VÝZKUMU.....	35
6.1.	Výzkumné otázky	35
7.	METODOLOGIE	37
7.1.	Metoda „Guess Who“	37
7.2.	Rozhovor	37
7.3.	Etika výzkumu.....	38
8.	PRŮBĚH ŠETŘENÍ.....	39
8.1.	Vyhledání vhodných respondentů metodou „guess who“	39
8.2.	Charakteristika respondentů	39
9.	ANALÝZA ZÍSKANÝCH DAT	41
9.1.	Třída	41
9.2.	Klára – dívka s nízkým socioekonomickým statusem	43
9.3.	Třídní učitel	45
10.	VÝSLEDKY VÝZKUMU	48
11.	DISKUZE	57
	ZÁVĚR	58

Seznam zkratek:

SES - Socioekonomický status

MMF - Mezinárodní měnový fond

OECD - The Organisation for Economic Co-operation and Development - Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj

ESCS - Index of Economic, Social and Cultural Status - Index ekonomického, sociálního a kulturního statusu

Úvod:

Základním pojmem mé bakalářské práce je socioekonomický status. Přestože se toto slovo může zdát lidem vzdálené, ovlivňuje nás už od narození na základě prostředí a doby, ve které žijeme. Někdy kladným, jindy spíše záporným směrem. Když se rozhlédneme kolem sebe, můžeme vidět lidi s odlišnými sociálními a ekonomickými podmínkami. Jaký je jejich socioekonomický status můžeme poznat podle materiálního vybavení, kariéry, vzdělání... To, zda jsou lidé bohatí, či mají vysoký socioekonomický status, nemusí však v některých případech ovlivnit, zda jsou šťastní. Jsou lidé, kteří mají hodnoty postavené jinak než na majetku či prestiži. Často se jedná o lidi duchovně či nábožensky založené.

Jedním z důvodů, proč jsem si vybrala toto téma, bylo setkání s dětmi, které byly šikanovány na základě jejich socioekonomického statusu. Setkala jsem se s tím jak na základní škole, tak jednou v metru, kde jsem potkala asi jedenáctiletou plačící dívku. Když jsem se jí zeptala, co se jí stalo, vyprávěla mi, jak jí šikanují kvůli tomu, jak je oblečená a jaký má mobil. Byla jsem velmi šokována, jelikož jsem si myslela, že se ztratila. Vyprávěla mi, jak jí strkají hlavu do záchodu, schovávají věci a posmívají se jí.

V této bakalářské práci jsem tedy zjistila, jaký vliv má socioekonomický status na postavení dítěte ve třídním kolektivu. Zda a jakým způsobem se staví spolužáci k dětem, které vyrůstají v rodině s nízkým socioekonomickým statusem.

V teoretické části jsem vymezila základní pojmy: Socioekonomický status, osobnost dítěte, třídní kolektiv, rodina a metoda „Guess Who“. V nich jsem shrnula dosavadní poznatky týkající se této oblasti.

Praktickou část jsem již směřovala k rozhovorům týkajících se vlivu SES na jedince v třídním kolektivu. Zda se k jedinci chovají spolužáci jinak, jak se to projevuje, jaké jsou hlavní příčiny a jak se jedinec cítí v třídním kolektivu. Zkoumala jsem to ze tří pohledů: dítěte, třídy a třídního učitele. Pro získání dat jsem využila strukturované a polostrukturované rozhovory.

Cíl práce:

Cílem bakalářské práce je zjistit, jaký vliv má socioekonomický status na postavení dítěte v třídním kolektivu.

V teoretické části je cílem prozkoumat a popsat socioekonomický status, osobnost dítěte, vliv rodiny, třídní kolektiv a seznámení se s metodou „guess who“. Tyto pojmy nadále definuji a vysvětlím.

Cílem praktické části práce je zjistit, jak se staví spolužáci k jedinci s nižším socioekonomickým statutem. Jak k dítěti přistupují spolužáci, zda se ve třídě vyskytuje téma SES, a proč se mu posmívají, či zda se vyskytují jiné problémy týkající se SES. Také bych ráda zjistila, jak se ve třídě cítí dítě a jak situaci hodnotí třídní učitel. Vyberu tedy tři adekvátní spolužáky pomocí metody „guess who“, kteří se mnou provedou rozhovor. V praktické části dále uskutečním rozhovory jak s respondentem s nízkým socioekonomickým statutem, tak jeho vybranými adekvátními spolužáky a třídním učitelem. Cílem této části je zjistit, jak ovlivňuje nízký SES dítěte chování spolužáků vůči němu.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1. SOCIOEKONOMICKÝ STATUS

Socioekonomický status je základním pojmem pro celou mou bakalářskou práci. Ovlivňuje postavení dítěte v třídním kolektivu, má vliv na možnosti výběru zájmových kroužků, sportů a celkové trávení volného času. Významně ovlivňuje to, zda se jedinec může účastnit společných třídních aktivit, jako je pobyt na horách, školy v přírodě. Dítě, které nemá možnost se těchto aktivit účastnit, nemá společné zážitky s ostatními a tím je do určité míry vyčleňováno ze společenského života třídy.

Tento pojem výstižně popsal Geist. Jedná se o „výraz, používaný pro zařazení jedince v hierarchické struktuře nějakého sociálního útvaru z hlediska zejména ekonomických kritérií (příjmy, majetek, pozice v zaměstnání, vzdělání apod.), příp. s tím spojená prestiž. Někteří autoři používají tento termín místo termínu „třída“, který považují za příliš omezující.“ (Geist, str. 450, 1992)

Socioekonomický status významně koreluje s řadou ukazatelů osobnosti, výkonu, kariérního sebeprosazování, životní i školní úspěšnosti. Jeho základ tvoří sociální vrstva, k níž jedinec patří, a to zejména na základě: prestiže svého povolání, příjmu (bohatství), vzdělání. (Helus, Z., 2007) Sociální a ekonomická struktura společnosti, ve které se člověk nachází, určuje jeho ekonomické zdroje, životní styl, sociální status a vzdělávací dráhu jedince. (Průcha, J. a kol., 1995)

Můžeme tedy říci, že socioekonomický status kromě příjmů zahrnuje i další faktory, jako vzdělání rodičů a jejich zaměstnání. Podle různých přístupů můžeme SES rozdělit na tři skupiny z hlediska vzniku a vývoje. Jedná se zde o vrozený status, získaný a zřídka kdy připsaný. Vrozený status člověk získá při narození s již danými charakteristikami zahrnující vrozenou příslušnost k rodině, pohlaví a předešlým vývojem v rámci SES. Získaný status je dán vlastním úsilím a schopnostmi jedince. Často se zapomíná hovořit o připsaném statusu, týkajícího se věku a pozice, ve které se jedinec momentálně nachází.

Vlastníci daného statusu se řadí do určitých statusových skupin. Statusová skupina je „označení, používané pro typ skupiny, jejímiž členy jsou držitelé stejné sociální pozice

(sociálních pozic, jejichž hodnota je zhruba stejná) bez ohledu na jejich faktickou (členskou) skupinu.“ (Geist, str. 401, 1992)

1.1. Sociální třída a kulturní dimenze sociální nerovnosti

Jan Keller nám ve své knize „Tři sociální světy“ rozlišuje tři základní sociální třídy neboli „světy“. Jedná se o elitu, střední vrstvy a deklasovaní. Každý z těchto světů je nadále rozdělen do více částí podle relativní úspěšnosti dotyčného segmentu. Celkem se jedná o sedm tříd. Nejvýše postavená je diskrétní elita, která je složena z velmi bohatých rodin pohybujících se ve velkém finančním byznysu a předávají si majetek po generace. Pod ní je pomocná elita, která vykonává panství diskrétní elity v ekonomické a politické činnosti. Její členové jsou odměňováni za vysoce kvalifikované služby a věrnost. Velkou část odměny získávají v akciích a cenných papírech. Vrstvy elit však tvoří pouze zlomek obyvatelstva. (Keller, 2010)

Střední vrstvy tvoří většina populace, pro jejichž status je velmi důležité vlastní bydlení. Pořizují si ho v blízkosti centra, ve vilových čtvrtích, či s velkým pozemkem. Do nižších středních vrstev patří ti, kterým se podařilo ještě žít na úrovni střední vrstvy, nebo k ní mají blízko. Nemohou spoléhat na sociální stát, jelikož ještě nepatří k sociálně potřebným. Bydlí spíše ve skromnějších čtvrtích. (Keller, 2010)

Předposlední třída je horní část dolních vrstev, kterou tvoří ti, kdo mají velmi špatně placenou práci, bydlí v chátrající čtvrti a bývají závislí na sociálních dávkách. Nejsou na tom však tak špatně jako ti, které trh práce definitivně odepsal, a žijí v trvalé chudobě. Jan Keller v knize „Tři sociální světy“ píše: „*S chudobou se u nich obvykle pojí sociální izolace a trvá závislost na pomoci státu. Tito lidé nemají naději, že by se situace zlepšila s příchodem ekonomické prosperity*“. (Keller, 2010, str. 190)

Jedinec, který se narodí do nejnižší třídy, má pouze minimální naději na to, že jeho socioekonomický status se v průběhu života významně změní k lepšímu. Jeho sociální třída mu neumožní kvalitní vzdělání, kvalitní trávení volného času a v budoucnu i výběr partnera, protože tento jedinec se zpravidla pohybuje pouze mezi příslušníky své třídy. Toto neplatí stoprocentně, je to však velmi pravděpodobné.

1.2. Chudoba

Chudobu můžeme vnímat jak z hlediska ekonomického, tak i z psychologického. Ekonomie nám říká, že jde o komparativní pojem, který vychází na základě dohody těch, kteří vidí fenomén zvnějšku na základě statistik. V psychologii by se dalo jít mnohem hlouběji, a to ve zkoumání objektivní a subjektivní složky chudoby. Nemusí se jednat pouze o materiální strádání, nedostatek peněz, jídla atd., ale i o změněný stav vědomí, který je způsoben strádáním. (Riegel, 2007)

Diskurs chudých samotných se shoduje s diskursem sociálních pracovníků a aktivistů. Jeho společným znakem je reflexe stavu bezmoci. Bezmocnost můžeme nalézt ve třech rozměrech. **V sociálním ohledu** nám jde hlavně o materiální a sociální dopady chudoby. Zde se jedná především o omezený přístup k potravě, obydlí, výhodnému povolání či ke vzdělání vlastního, nebo dětí. Dále se jedná o diskurs **v politickém rozměru a psychologickém smyslu**, kdy se stav bezmoci promítá do vědomí a může vyvolávat pocity menší vlastní hodnoty či podléhání autoritám. (Havlík, 2016)

1.2.1. Příčiny chudoby a ohrožené skupiny

Jako hlavní příčiny „nové chudoby“ můžeme považovat nezaměstnanost důsledkem snižování potřeby pracovní síly. Dále se jedná o diskriminaci na trhu práce, růst existenčních nejistot, růst základních životních nákladů domácnosti (zdravotnictví, vzdělání...) Další příčinou může být zadlužování z důvodu materiálního zaměření dnešní společnosti. (Havlík, 2016)

Spoustu lidí se díky chudobě dostává do těžkých situací a problémy začne řešit pomocí alkoholu, drog, hazardních her. To je však útek jen na krátkou dobu. Příčiny chudoby se pak mění a situace je vzápětí ještě horší. (Riegel, 2007)

Ohroženými skupinami se pak stávají nezaměstnaní, pracující na sekundárním trhu práce, menšiny, osoby méně kvalifikované, ti co podlehli konzumním tlakům a propadli zadluženosti, ale také ti, co se dlouhodobě propadali chudobou a nakonec ztratili svůj „lidský kapitál“, pracovní dovednosti, motivaci, zodpovědnost atd. Zde je důležité si uvědomit, že se jedná i o jedince, kteří v tomto prostředí vyrůstají a socializují se. (Havlík, 2016)

1.2.2. Důsledky chudoby

„Ve vztahu k chudobě existují nejen tvrzení negativní, ale objevují se i názory v pozitivních souvislostech. Pozitivní přístup k chudobě se objevuje v úzkém sepětí s křesťanstvím a jeho vyzvižením jejího duchovního významu. Nejen v křesťanství, ale i v judaismu a islámu je péče o chudé určitým závazkem.“ (Havlík, str. 96, 2016)

Více se ovšem setkáváme s negativním aspektem problémů chudoby. Na svém zasedání v Praze Světová banka a MMF konstatovali, že chudobu nelze brát pouze nedostatek peněz, ale hlavně nedostatek příležitostí. Hezký příklad je vidět na chudých lidech žijících v centrální Africe. Žijí bez dopravy, informací, zdravotní péče, vzdělání, a tím jsou ochuzeni o příležitost zvýšit socioekonomický status. (Riegel, 2007)

Sociolog P. Townsend nám rozdělil deprivace do dvou oblastí a tj. na materiální a sociální deprivaci. Klíčovými slovy, která vystihují důsledky chudoby podle R. Havlíka jsou: Deprivace v chudobě (materiální deprivace), sociální exkluze chudých a subkultura chudoby. (Havlík, 2016)

- **Materiální deprivace:** Zahrnuje stravování, fyzické a duševní zdraví, oblékání, bydlení, vybavení domácnosti, životní prostředí, práce, vybavení pracoviště a lokalizaci bydliště. Sociální deprivace zahrnuje oblast sociálních aktivit rodiny, sociální zábavy, vzdělání, realizace práva na práci a odpočinek a relaxaci.
- **Sociální exkluze chudých:** Jedná se o důsledek systémového selhání demokratického a legislativního systému, trhu práce, sociálního státu, rodiny a pospolitosti systému. (Mareš, 2000) *„Z toho plyne, že chudoba je tak významným omezením možností integrace ve všech uvedených oblastech sociální exkluze a výrazně ovlivňuje možnosti využívat občanská práva a také plnit povinnosti.“* (Mareš, 2000, str. 167)
- **Subkultura chudoby:** Pojmem subkultura můžeme rozumět soubor specifických hodnot, metod, vzorců chování, stylem komunikace atd., které se velmi liší od kultury společnosti, do níž patří. Subkultura chudoby je reakce na vlastní životní situaci. Charakteristickými rysy subkultury budou: nízká vzdělanost, nedokončování základní školy, nezáměr o vzdělání, nedostatečná kvalifikace i pracovní návyky. Dále odtud vychází i častá nezaměstnanost, zápas o živobytí, často jen zkrácené úvazky, spoléhání na sociální dávky, ale i majetkové přestupky a následná kriminalita. Může se jednat o předčasnou sexualitu, nemanželské soužití, děti mimo manželství,

neúplné rodiny či minimální zájem o účast na společenském a politickém životě. (Havlík, 2016)

1.3. Sociální patologie vázané na nízký SES

„Sociální patologii, resp. deviaci představuje takové porušení normy, které překračuje určité formálně stanovené, nebo neformálně sdílené hranice, za nimiž jsou již odchylky vnímány jako závažné, pobuřující, ohrožující, neúnosné apod. a nejsou tedy tolerovány.“ (Havlík, str. 154, 2016)

Na příčinách se podílí genetické dispozice, biologické, biochemické faktory či další jiné vrozené dispozice. Důležitou roli hrají však také faktory sociálního prostředí, kde se jedná o školní, pracovní a v neposlední řadě rodinné prostředí, které je nejdůležitější pro sociální a psychický vývoj dítěte. V rodinném prostředí jsou důležité psychické, ale i materiální podmínky, které následně ovlivňují socioekonomický status dítěte. (Havlík, 2016)

Zajímavý je pohled konzervativních ideologů, kteří označují jedince patřící do „podtřídy“ jako jedince se sklony k sociální patologii a často se pohybují na hranici zločinu. (Keller, 2012)

Problémy týkající socioekonomického statusu můžeme postřehnout i ve třídním kolektivu, kdy děti ve špatné pozici, vnímají pozici velmi intenzivně a individuálně. Velkým problémem se pak stává šikana, která může oběť následně postihnout dalšími patologickými problémy. (Řezáč, 1998)

1.3.1. Anomie

Anomie je označení pro společnost, ve které neplatí pravidla a normy. V souvislosti s jedincem představuje oslabení norem a morálních hodnot. Podle sociologa Émile Durkheima se jedná o sociálně patologický stav vyjadřující nedostatečnou sociální regulaci. (Maříková, 1996) Teorie anomie je výrazný sociologický přístup k sociální deviaci. Patří k nejvýznamnějším přístupům, proto jí věnujeme pozornost. Jedná se o příznak moderní společnosti, kde jsou podkopávány meze zdrženlivosti a morální bariéry honbou za ziskem, prestiží a mocí. Podle Durkheima je řešení situace v jasném nastolování nových pravidel, v posílení sociální kontroly v nastolení souladu mezi přirozenými rozdíly a sociálním postavením. (Havlík, 2016)

Helus poukazuje na to, že díky orientaci dnešní společnosti na blahobyty a kariéru se anomie vyskytuje jako běžný případ. Spoustu adolescentů pak prožijí anomii jako bolestivou osobní zkušenost. Nejčastěji tento stav nastává, jakmile je tlak společnosti orientován na pořizování si věcí, díky kterým se lidé dostávají na jinou úroveň. Těmito věcmi je například značkové oblečení, dovolená v exotických zemích atd. Tyto věci jsou však velmi ekonomicky náročné, a jestliže jsou jedinci sociálně znevýhodněni, hrozí jim nebezpečí anomie. (Helus, 2006)

Lidé se mohou snažit nabýt majetku pomocí deviantního chování, nebo činnostmi, co jsou v rozporu se zákonem. V mnoha případech se pak jedná o krádeže a podobné způsoby, kterými člověk získá majetek. Může však docházet k prostituci, gamblerství, vyděračství nebo zpronevření, čímž člověk přijde k penězům. (Keller, 2012)

2. OSOBNOST DÍTĚTE

Vliv socioekonomického statusu na postavení dítěte v třídním kolektivu je závislé také na tom, jakou osobností dítě je. Souvisí to se strukturou osobnosti, která jedince utváří a ovlivňuje, a jak se nadále vypořádává se svým statutem. Závisí na síle osobnosti, která se jím buď nechá ovlivnit, či ustojí toto případné znevýhodnění.

„Se slovem „osobnost“ se můžeme setkat v různých významech. Současná psychologie většinou definuje osobnost člověka jako „soustavu vlastností, charakterizující celistvou individualitu konkrétního člověka, zaměřeného na realizaci životních cílů a rozvinutí svých schopností,“. (Helus, 1997, str. 31) Osobnost jedince můžeme rozdělit na psychicko-biologický a sociální faktor. Psychicko-biologický faktor zahrnuje dědičnou a vrozenou výbavu a je určen samotným organismem člověka. Sociální faktor je dán sociálním prostředím, ve kterém jedinec vyrůstá. Jedná se o rodinu, školu, práci, koníčky, mezilidské vztahy či kulturní prostředí. Tyto dva faktory se prolínají a ovlivňují vývoj osobnosti jedince. Do základních složek osobnosti řadíme: tělesnou konstituci, temperament, charakter, postoje, hodnoty, vlohy, schopnosti, potřeby, motivace a seberegulační vlastnosti.

2.1. Sociální a sociokulturní determinace

Determinanta vývoje se označuje jako činitel, který se spolupodílí na psychickém vývoji jedince. Sociální a sociokulturní determinace zahrnuje výchovné vlivy prostředí, tzn. rodiny, školy, vrstevnické skupiny. Může jít i o různé zážitky, traumata z dětství, společenské normy, zvyky, sociologické podmínky apod.

Jedinec je přes jisté důkazy o biologické podmíněnosti prožívání a chování jedince také spoluvytvářen prostředím. Pojmem prostředí nám může představovat celý životní prostor jedince ovlivňovaný kulturou dané společnosti. Každé kulturní dědictví je přenášeno z generace na generaci a plní tyto dvě důležité funkce:

1. Předepisuje určité skupině lidí styl života, které zajistí nejen přežití, ale i klid a pohodu.
2. Udává skupině takové hodnoty, postoje a přesvědčení, jenž dávají životu účel a smysl. (Mareš, 2013)

2.1.1. Socializace

Socializace je pro osobnost dítěte a jeho vývoj velmi důležitá. Je to celoživotní proces, kterým si člověk osvojuje kulturu a stává se tak sociální a individuální bytostí. Jedná se o začleňování jedince do společnosti a dochází k vytváření si společenských vztahů a vazeb. Člověk se rodí jako biologická bytost a postupem času se stává bytostí společenskou. (Matoušek, 2008) Pro formování osobnosti má socializace velký vliv. Dochází zde k učení dovedností a ukládání si hodnot kulturního prostředí, ve kterém se jedinec nachází. Sociální determinace lidské psychiky nám udává termíny jako je socializace, sociální role, způsob chování a ostatní socializační činitelé. Normy společnosti, návyky a celá naše psychika se uskutečňují v procesu socializace (Nakonečný, 1997, 1998).

2.2. Faktory ovlivňující vývoj osobnosti jedince

Vývoj různých psychických vlastností a funkcí, jejich běžných i méně obvyklých variant, je závislý na různých faktorech, které nemusí být vždycky stejně významné. „*Rozvoj dílčích psychických vlastností i celé osobnosti je dán individuálně variabilní dispoziční složkou a komplexem vnějších podnětů, které vedou ke vzniku určité zkušenosti. Způsob zpracování těchto podnětů je skoro vždycky, i když v různé míře, předurčen genetickými předpoklady. Psychický vývoj závisí na individuálně specifické interakci vrozených dispozic a komplexu různých vlivů prostředí.*“ (Vágnerová, 2012, s. 12)

Základní faktory, které ovlivňují vývoj osobnosti dítěte, jsou dva:

- **Dědičnost**, která závisí na genetických dispozicích jedince. Ty se stávají informacemi a vytváří předpoklady pro různé psychické vlastnosti a jejich rozvoj. Geneticky dáno je i tempo zrání. To znamená, že některé dovednosti a schopnosti se mohou projevit teprve v období dozrání funkcí. Pravděpodobnost kombinace různých dědičných dispozic závisí na výběru partnera.
- **Prostředí**, ve kterém dítě vyrůstá, může psychický vývoj dítěte také výrazně ovlivnit. Dá se říci, že vývoj stimuluje všechny složky prostředí. Důležité je materiální prostředí, které ovlivňuje především kognitivní vývoj jedince. Velkou roli hrají sociální a sociokulturní faktory, na kterých je závislý rozvoj specifických lidských projevů (chování podle různých norem, rozvoj řeči a celková socializace)

2.3. Sociální skupiny ovlivňující vývoj jedince

- **Rodina**, která je nejvýznamnější skupinou pro psychický vývoj jedince. Jejím úkolem je sloužit jako zdroj jistoty a bezpečí, tedy citové zázemí. Velmi důležité jsou v rodině vztahy, které jsou pro dítě zdrojem zkušeností. Pozitivními vztahy získá jedinec pocit bezpečí a jistoty. Pokud však pozitivní nejsou, dochází k nejistotě a následné koncentraci na sebe. Vědomí, že jsou rodiče nablízku a dá se na ně spolehnout, je pro dítě velmi podstatná věc.
- **Vrstevnícká skupina** je pro jedince také velmi významná. Dá se říci, že se dítě s vrstevníky srovnává a prostředí se mu stává motivací k určitému chování. Záleží však na sociokulturním prostředí vrstevníků, mezi kterými se jedinec pohybuje. Mohou ho ovlivnit jak pozitivně, tak negativně. Skupina určuje, zda se bude dítě cítit dostatečně schopné. Jedinec má zapotřebí být akceptováno a naučit se všemu důležitému, aby obstál. Vztahy s vrstevníky jsou důležité v dospívání, kdy se vytváří sociální síť, která může posloužit v případě potřeby pomoci v nouzi. (Vágnerová, 2012)
- **Škola** se pro dítě stává pro dítě velmi významnou institucí, která ovlivňuje dětskou osobnost. Pomáhá rozvíjet veškeré poznávací schopnosti a dovednosti. Je velmi podstatná pro socializaci jedince a má své požadavky, které se mohou stát pro děti překážkou. Hodnocení výkonu se stává pro dítě zkušeností, která může ovlivnit dětské sebepojetí. Jeho úspěšnost pak určuje další směr jedince. Škola velmi ovlivňuje rozvoj identity školáka, jeho sebehodnocení, sebeúctu a další očekávání. (Vágnerová, 2012)

2.4. Motivace

Podle Nakonečného obecně platí: „*Motivace je intrapsychicky probíhající proces, vycházející z nějaké potřeby a vyúsťující ve výsledný žádoucí vnitřní stav, proces, který je iniciován endogenně, nebo exogenně. Motivace souvisí se vznikem a uspokojování potřeb, které vyjadřují nějaké nedostatky v životě lidí. Konečným cílem lidského chování je dosažení uspokojení (nasyčení, navázání kontaktu).*“ (Nakonečný, 2014, str. 15)

Motivace se dá určit interakcí vnějších a vnitřních činitelů. Jestliže hovoříme o vnějších činitelích, můžeme sem zařadit: odměny, tresty, prosby, nabídky, příkazy, vzory vedoucí k nápodobě, přání a mnoho dalších podmínek vnějšího prostředí. Vnitřní činitelé nám zahrnují: zájmy, emoce, návyky, postoje a hodnoty, cíle, ideály apod. V dětství je velmi důležitá motivace vzdělávání, kterou ovlivňují postoje rodičů, hodnoty, které předávají

dětem, a také jejich socioekonomický status. Jestliže rodiče nejsou vzdělaní a nemají dostatečné materiální podmínky, dítě může ztrácet motivaci k učení.

Hezky nám vliv rodiny popsal i Fontana (2010, str. 40) „*Význam rodiny není z hlediska vzdělávání omezen pouze na to, že poskytuje dítěti domácí prostředí, v němž se cítí chráněno. Je také potřeba, aby se rodiče aktivně zajímali o jeho školní vzdělání, neboť tento zájem má pozitivní souvislost se školními pokroky dítěte*“

3. RODINA

Rodina je primární skupina, do které se jedinec narodí, ve které vyrůstá a která ovlivňuje jeho sociální a psychický vývoj. Jak jsem se již zmínila, tak se jedná o nejvýznamnější sociální skupinu, která dítě ovlivňuje. V souvislosti se socioekonomickým statutem rodiny na dítě působí tři rodinné faktory neboli kapitály. Jedná se o kapitál kulturní, ekonomický a sociální. Kulturní kapitál rodiny je ovlivněn vzděláním rodičů. Projevuje se stimulováním a rozvíjením schopností dítěte a s pomocí přípravy do školy. Ekonomický kapitál rodiny zahrnuje ekonomické prostředky umožňující dítěti kvalitnější trávení volného času, prázdniny rozšiřující obzor, stimulační hračky, kvalitní stravu, přijatelnější podmínky k bydlení a kvalitní prostředí ke studiu. Sociální kapitál rodiny zahrnuje okruh osob, se kterými se rodina stýká a které jsou pro něho výhodné, či motivující. (Možný, 2006)

3.1. Funkce rodiny

„Rodina ve svém souhrnu zajišťuje mnoho činností – zabezpečuje své členy hmotně, pečuje o zdraví, výživu a kulturní dědictví, vštěpuje jim morální postoje, ovlivňuje je, usměrňuje, chrání a podporuje. Rodina plní určité role i ve vztahu ke společnosti – je to především reprodukce obyvatelstva, a to jak reprodukce biologická, tak i kulturní.“ (Kraus, Poláčková, 2001, str. 79)

Kraus a Poláčková nám tyto funkce rozdělili na:

- **Biologicko-reprodukční funkci**, která je velmi důležitá jak pro tvoření nové generace, tak pro společnost jako celek. Dá se říci, že tato funkce je pro jedince podstatná jednak v uspokojování jeho biologických a sexuálních potřeb, ale také v uspokojování potřeby pokračování rodu každého jedince.
- **Emocionální funkci rodiny** velmi důležitou pro citové zázemí, pocit lásky, bezpečí a jistoty, vzájemné důvěry, podpory a pomoci, společné rituály, které jen tak žádná instituce nenahradí.
- **Socializačně výchovnou funkci**, kdy je ústřední úlohou příprava dětí a mladistvých na vstup do praktického života. Jedinec již od narození a po celou dobu života v rodině přijímá mnoho různých informací a aktivně je zpracovává v souladu se svými přirozenými potřebami, se svými

zkušenostmi, ale i s hodnotovými orientacemi a vzory, jimiž jsou pro dítě především rodiče a starší sourozenci.

- **Sociálně-ekonomickou funkci**, která je velmi důležitým prvkem, jelikož jednotlivým členům rodiny zajišťuje prostředky pro základní životní potřeby, jako je bydlení a strava. Pomáhá také uspokojovat další potřeby jako trávení volného času, kultura či další vzdělávání. Pravdou tedy je, že tato funkce následně souvisí se SES rodiny. Tuto funkci nám hezky vysvětlil Dunovský: *„Rodina je významným prvkem pro ekonomický systém společnosti. Znamená to, že členové rodiny se podílejí na výrobní i nevýrobní sféře při vykonávání určitého povolání, ale současně se rodina stává nejvýznamnějším spotřebitelem, na němž je závislá ekonomika společnosti. Pokud ekonomická funkce nefunguje, je dopad nejcitelněji znát na hmotném nedostatku v rodině a může vzniknout chudoba.“* (Dunovský, 1999, str. 92)

3.2. Vliv vzdělání na SES rodiny

Mnohé výzkumy poukazují na to, že životní šance dítěte nejsou nezávislé na jeho sociálním (sociokulturním) původu. Jak působí socioekonomický status rodiny na vzdělání dítěte? Socioekonomický status hraje ve vzdělávání velikou roli. Je mnohem větší pravděpodobnost, že rodiny s vyšším socioekonomickým statutem investují do svých dětí více času, energie, peněz a následně budou klást vyšší nároky na školní úspěšnost svých dětí. Tyto rodiny také vytvoří bohaté a podnětné prostředí, které napomůže ve školní úspěšnosti dítěte a ve výši dosaženého vzdělání. (Bomba, Zemaníčková, 2011) U dětí narozených v chudších rodinách je nižší šance, že dosáhnou vyššího vzdělání, a tedy i vyššího příjmu. Otázkou je, zda rodiče vnímají vzdělávání za podstatné a nakolik své děti podporují v jeho dosažení. Velkou rolí se v mnoha zemích stává finanční situace rodiny, která řídí to, na jaké kvalitní školy může dítě chodit, k jakým technologiím a knihám bude mít přístup, jestli ho někdo bude doučovat v případě problémů atd. (Burns, J., 2011)

Ekonomické podmínky rodiny se odráží i v možnostech školních aktivit, kde se jedná např. o návštěvu ciziny, plavání, divadelní představení, školní výlet, škola v přírodě, lyžařský či jiný kurz. Jestliže rodina nemá finance a motivaci zaplatit dítěti jednu z těchto možností, dítě se pak může cítit vyloučené z kolektivu, nebo je „okradeno“ o „zábavnou“ motivaci ke vzdělávání.

Velmi důležitým faktorem v souvislosti se SES rodiny je to, v jaké míře rodiče podporují přípravu dítěte do školy. Pro malého školáka je důležité, jakou hodnotu má školní výkon (vzdělání) pro jeho rodiče. Rodiče jsou pro dítě vzorem a přejímá jejich postoje. Pokud pro ně nemá vzdělání žádný význam, dítě pak ztrácí motivaci a škola se stává zbytečnou zátěží. To poté ovlivňuje školní úspěšnost. (Vágnerová, 2012) Mnoho sociologických výzkumů potvrdilo existenci diferencí v přístupu rodičů ke škole na základě jejich příslušnosti k sociální třídě.

3.2.1. Mezinárodní šetření PISA 2012

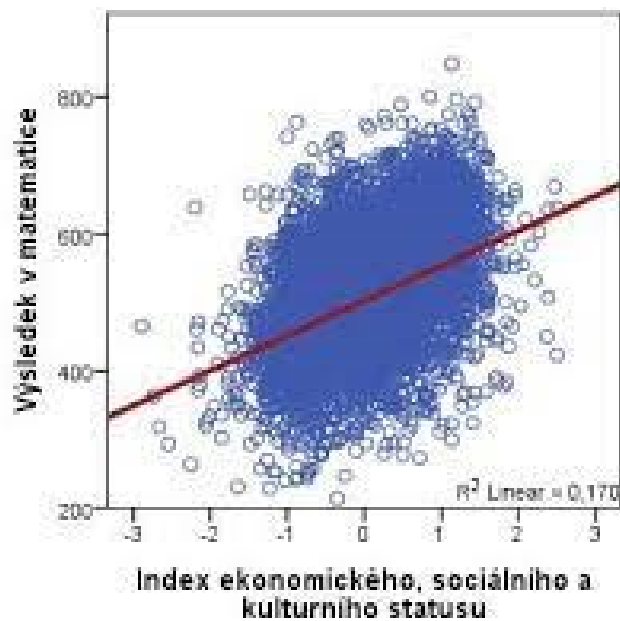
Projekt PISA je jeden z nejznámějších výzkumů týkající se SES dítěte a jednou z hlavních aktivit vzdělávacího direktoriátu OECD. Je do něj zapojeno třicet šest států a ekonomických regionů. Tento projekt slouží nejen ke zkoumání a zjišťování vzdělávacích výsledků patnáctiletých žáků na konci povinné školní docházky, ale také k poskytnutí správcům školní politiky informace o tom, jak fungují jejich školské systémy, aby získali informace o fungování dlouhodobých vývojových trendech a mezinárodně srovnali různá data. (Blažek a kol., 2019)

Testování probíhá ve třech cyklech. V roce 2012 byla testována matematika stejně jako v roce 2003. V rozvinutých společnostech panuje názor, že vzdělávací systém by měl každému jedinci poskytnout maximální rovné vzdělávací možnosti a vzdělávací politika by měla mít za úkol přiblížit se tomuto ideálu. Z pohledu spravedlnosti vzdělávání je vztah mezi výsledky žáků a jejich socioekonomickým zázemím. (Česká školní inspekce, 2014)

Šetření PISA nám vyjadřuje socioekonomické zázemí pomocí indexu ekonomického, sociálního a kulturního statusu (ESCS). „*Tento index zahrnuje rodinné a domácí zázemí žáků a pracuje s informacemi o dosaženém vzdělání rodičů, jejich profesi, vybavenosti domácnosti reprezentující její materiální bohatství (velikost bytu, počet domácích spotřebičů...), ale také o vzdělávacích zdrojích rodiny (množství knih, vybavenost počítači, encyklopediemi a slovníky atd.) a zdrojích kulturních (např. výtvarná díla a knihy beletrie a poezie v domácnosti. Index ESCS je konstruován tak, aby se průměrná hodnota pro země OECD rovnala nule a dvě třetiny žáků zemí OECD se vešly svou hodnotou do intervalu od -1 do $+1$.*“ (Česká školní inspekce, 2014, str. 4)

Z výsledků českých žáků v tomto výzkumu můžeme usoudit, že díky průměrné hodnotě indexu ESCS, která vyšla blízko nule, že čeští žáci nejsou nijak znevýhodněni proti

ostatním zemím OECD. Graf nám umožňuje vypočítat, že u českých žáků je relativně silná souvislost výsledků testování s indexem ESCS .

(Česká školní inspekce, 2014, s.5)

„Na tomto grafu vidíme vztah výsledků v matematice a indexu ekonomického, sociálního a kulturního statusu českých žáků. Můžeme tedy usoudit, že u českých žáků se objevuje relativně silná souvislost výsledků testování s indexem ESCS. Hodnota indexu vysvětluje více než 17 % variability ve výsledcích jednotlivých žáků a jednotce ESCS odpovídá 51 bodů ve výsledném skóre v matematice (tj. žáci s hodnotou indexu ESCS kolem 1 dosahují v průměru o 51 bodů vyššího testového skóre než žáci s průměrným zázemím), což je v rámci OECD pátý nejvyšší bodový rozdíl.“ (Česká školní inspekce, 2014, s.5)

3.3. Dítě a jeho vliv na SES rodiny

Materiální zabezpečení je velmi důležitou a potřebnou funkcí rodiny a může dítěti umožnit snadnější vzdělávání, větší možnosti pro rozvoj a psychickou pohodu. Zdeněk Helus nám uvádí, že je dítě v dnešní době velmi velká investice. Dá se říci, že mnohým párům příchod dítěte podstatně změní životní úroveň, neboť se navyšují nároky na finanční zabezpečení rodiny. Děti rostou, ale s nimi i jejich potřeby a dítě se stává čím dál tím víc „drahé“. (Helus, 2006) Početné rodiny často bojují s nedostatkem peněz, a to i v případě, že rodiče jsou dostatečně vzdělání, ne vždy jsou schopni děti dostatečně finančně zabezpečit. Příchod každého nového dítěte do rodiny zvyšuje finanční nároky rodiny na život.

3.4. SES a jeho vliv na dítě

Socioekonomický status rodiny může ovlivnit dítě jak pozitivním, tak negativním směrem. Pokud je pro rodiče prioritou finanční zabezpečení rodiny, může dítě strádat po psychické stránce v důsledku nedostatku jejich volného času. Dítě může pociťovat citový chlad, lhostejnost až nepřátelství ze strany rodičů, ti jim to vynahrazují zpravidla vysokým kapesným a luxusem. Kulturní a etická úroveň rodiny je ale nedostatečná. Tyto děti pak často vystupují ve třídě v roli agresora. Jeho protipólem je oběť. Tou je naopak dítě ze sociálně slabé rodiny. (Janošová, Říčan, 2010)

Jak jsem se již zmínila, tak v souvislosti se socioekonomickým statutem rodiny se hlavním problémem jeví chudoba. Jako zdroj můžeme považovat nezaměstnanost, nízký příjem ze zaměstnání, nízké vzdělání a nedostatečná úroveň vlastněných zdrojů. (Havlík, 2016)

S rizikovými faktory se jedinec může setkat již před narozením dítěte, kdy matky z chudých čtvrtí užívá alkohol, kouření a stísněnější podmínky k bydlení. Dítě se pak často rodí s nižší hmotností. V chudších rodinách je i vyšší počet osamělých mladistvých matek, které dosahují nízkého vzdělání, jsou bez pomoci partnera a může docházet k odmítání dětí. Zvláštním problémem mohou být také stravovací návyky tzn. nedostatek některých složek stravy (např. bílkovin, ovoce). Vedle materiálního nedostatku je závažným problémem kaloricky nezdravé stravování. Častým výskytem v těchto rodinách je autoritativní výchova a rodiny jsou častěji hierarchicky uspořádány v porovnání s rodinami s vyšším socioekonomickým statutem. Vyskytuje se citový chlad rodičů, tradiční rolové rozdělení úkolů, vyšší výskyt trestů a citové deprivace. (Vajda, Kósa, 2005)

4. TŘÍDNÍ KOLEKTIV

Třídní kolektiv je velmi důležitým pojem pro tuto práci. Ve školním kolektivu můžeme pozorovat vztahy či odlišnost a chování jedinců k dítěti s nízkým socioekonomickým statutem. S příchodem do školy se jedinec dostává do instituce, ve které se potýká s novými činnostmi a situacemi. Jedinec se zde dostává do role žáka, spolužáka a školáka. Škola na sebe přebírá část socializačních, výchovných a vzdělávacích cílů a činností. Důležití jsou pro dítě vrstevníci, se kterými plní společný cíl vzdělávání a výchovy. Školní třída se považuje za malou sociální a formální skupinu, která má pevnou organizaci a dlouhodobou činnost. Ideální třída se vyznačuje soudržností, integritou a školní úspěšností, které by měly být na vysoké úrovni. Podle výzkumů na status žáků ve třídě působí prospěch, vzhled, schopnosti a věk. Struktura žáků ve třídě se pak může rozdělovat na hvězdy, přijatí a upřednostňovaní, nepřijatí, odmítaní a izolovaní. (Gajdošová, Herányiová, 2006) Ve škole dítě získává nové role, které pro ně tedy mohou mít různý význam, mohou být uspokojující, ale i zatěžující. Nástup do školy je významná fáze odpoutávání se ze závislosti na rodině a tím se stávají vrstevníci pro jedince důležití.

Ve školní třídě je dítěti přisouzena role spolužáka, jejímž typickými znaky je souřadnost a nevýběrovost. Spolužáci by měli být považováni za rovnocenné, dítě s nimi sdílí veškeré výhody a nevýhody postavení žáka ve třídě. Třída je uzavřenou skupinou a nelze do ní přicházet a odcházet. (Vágnerová, 2012)

Školní třída jako sociální skupina je zajímavá tím, že je zde velký počet různých dětí, kteří spolu tráví velké množství času a po dlouhou dobu. Někdy může být náročné být s dětmi, které jsme si nevybrali, skoro každý den po několik let. Pro třídu je velmi důležitý učitel. Žáci k němu vzhlížejí a pokládají ho jako autoritu a vzor hlavně v prvním ročníku základní školy, kdy se třída podobá absolutní monarchii. Později však vliv učitele slábne, zesiluje význam vzájemných vztahů a struktura třídy se stabilizuje. Některé děti získávají moc a oblibu, jiné děti se naopak stávají vyloučení, či vzhlíží k oblíbencům. (Říčan, Janošová, 2010)

4.1. Role spolužáka a vrstevníka

Vrstevnická skupina je pro dítě školního věku velmi důležitou skupinou. Rodina by měla jedinci umožnit, aby se koncentrovalo na vztahy s vrstevníky, jelikož se pro dítě stává přijetí vrstevnickou skupinou jednou z nejvýznamnějších potřeb. V tomto období se pro dítě stává vrstevnická skupina významným socializačním vlivem. Aby bylo dítě do skupiny přijato, mělo by přijmout určité normy, pravidla a hodnoty, které ve skupině platí. Děti se zde učí vzájemné spolupráci, sebeovládání, komunikaci a sdílením zkušeností. Získávání rolí ve třídě, či jiné vrstevnické skupině závisí na jejich aktivitě a preferencích. (Vágnerová, 2012)

Role vrstevníka, spolužáka a kamaráda má ve školním věku pro dítě význam jak subjektivní, tak objektivní. Získání vztahů a přátelství především ve škole může být pro dítě nezbytným pro pozdější rozvoj hlubších a intimnějších vztahů v pozdějším věku. Hezky o tom píše Vágnerová v knize *Vývojová psychologie: „Způsob, jakým dítě vztahy zvládne, je důležitý nejen pro uspokojivé prožití aktuálního období, ale ovlivní i budoucí strategie chování a kvalitu neformálních vztahů. Je základem sociální úspěšnosti jiného druhu než dobré známky. V tomto případě jde o schopnost získat přijatelnou pozici ve skupině dětí stejné úrovně, které nejsou nuceni je akceptovat, pokud by jim z nějakého důvodu nevyhovovalo.“* (Vágnerová, 2012, str. 338) Na druhou stranu je postavení žáka ve třídě významným faktorem, který ovlivňuje i žákův prospěch. „Dítě prožívá své „špatné“ postavení ve třídě velmi intenzivně. Vnímá své postavení pochopitelně, po svém, tedy subjektivně. (Řezáč, 1998).

Postupem času se mění důvody volby kamaráda. V mladším školním věku si děti vybírají kamaráda především podle toho, kdo si s ním hraje a má podobné představy. Kamarádství v tomto věku je založeno spíše egocentricky. Ve středním školním věku již egocentrismus odchází a vystřídá jej sociocentrismus. To znamená, že děti nekladou důraz především na společné aktivity, ale také na vzájemnou pomoc a solidaritu. (Vágnerová, 2012)

4.1.1. Sociální izolace

Sociální izolace je výsledkem absence, nebo nedostatku sociálních vazeb, ve kterých jsou sdílené společné aktivity a zájmy, kdy se jedná především o nepřítomnost přátel a známých. (Výrost, Slaměnik, 2008) Jedná se o specifickou formu deprivace. Zvýšená izolace od vrstevnické skupiny může negativně ovlivnit rozvoj dětské osobnosti. Jedinec má v pozdějším věku problém s navázáním nových kontaktů, které mohou vést k rozvoji

hlubšího přátelství či partnerských vztahů. Mohlo by se stát, že kdyby jedinec přeci jen navázal vztah, tak by se v něm neuměl adekvátně chovat. Sociální izolace je pro člověka obecně nepříjemná a může ji těžko zvládat, stejně jako naopak tělesnou blízkost a sdílení omezeného prostoru po delší dobu. Sociální kontakt je pro lidstvo významný již od počátku, kdy lidé žili v tlupách a společný lov či bezpečí bylo pro ně důležité. Důležitost sociálního kontaktu můžeme zpozorovat i u zvířat žijících ve stádech či hejnech, kterým umožňuje společnou ochranu. (Nakonečný, 2014)

4.1.2. Sociální vyloučení z třídní skupiny

Sociální vyloučení z třídní skupiny je poměrně časté a pro jedince velmi nepříjemné, jelikož jedinec tráví ve třídě poměrně mnoho času, a to po několik let. Důvodů může být mnoho, ale ve většině případů k sociálnímu vyloučení dochází tehdy, jakmile spolužák nespĺňuje určité požadavky a normy třídní skupiny. Sociální vyloučení neboli sociální exkluze se dá definovat takto: *„Jedná se o proces, kdy jsou jednotlivci či celé skupiny vytěsňovány na okraj společnosti a je jim omezován nebo zamezen přístup ke zdrojům, které jsou dostupné ostatním členům společnosti. Mezi tyto zdroje řadíme především zaměstnání, bydlení, sociální ochranu, zdravotní péči a vzdělání.“* (Brož, Kinlová, Toušek, 2007, str. 6-7)

Ve školním prostředí je situace velmi podobná. Vyloučený žák se postupně stává terčem posměchu pro svou odlišnost, tudíž se průběh sociálního vyloučení stává ve všech případech stejný. Dochází k odloučení od skupiny a jedinec se ze strachu vyhýbá všem konfliktům, často ustupuje a ocitá se v pozadí třídy. Tím však dochází k vyššímu zájmu o svou osobu a je riziko, že na sebe upoutá větší pozornost, jelikož se distancuje od skupiny a uzavře se do sebe. Následně se dítě často stává obětí šikany.

4.1.3. Šikana

Šikanu můžeme definovat jako ubližování někomu, kdo se nemůže či nedovede bránit. Často mluvíme o šikaně tehdy, když se jedná o opakované jednání. V závažných případech považujeme za šikanu i jednání jednorázové, s hrozbou opakování. (Řičan, Janošová, 2010) Nižší socioekonomický status a šikana jsou spolu do určité míry spojeny, jak ze strany agresorů, tak i obětí.

Do jakých sociálních vrstev můžeme zařadit agresory? Podle starších výzkumů ve Skandinávii by se dalo říci, že na socioekonomickém statusu nezáleží. Postupem času se

však začalo ukazovat, že na sociální vrstvě záleží. Na tomto se shodli na základě zkušeností i čeští pedagogové. Podle nich často pochází mnoho dětských agresorů z rodin nové podnikatelské „elity“. (Říčan, 1995) Jedná se často o lidi, kteří se velmi rychle dostali do vysoké společenské vrstvy. Často jde o bezohledné podnikatele a nepoctivé zbohatlíky. Tyto rodiče pak děti časově zanedbávají kvůli kariéře a snaží se jim to vynahradit vysokým kapesným či luxusem. Děti si následně snadno získávají prestiž mezi vrstevníky a využívají své pozice vůči ostatním a stávají se agresorem. (Říčan, Janošová, 2010)

„Protikladem agresora je oběť. Riziko, že se dítě stane obětí šikany, zvyšují nejrůznější vlivy z rodinného prostředí, které omezují harmonický, svobodný rozvoj osobnosti. Cokoliv dítěti brání získat v kolektivu oblibu a vliv, co podlamuje jeho sebevědomí, co ho nějak negativně poznamenává a oslabuje, to vše zvyšuje jeho zranitelnost.“ (Říčan, Janošová, 2010, str. 62)

4.2. Vztahy ve třídě

V prvních letech školní docházky se ve třídě vztahy mezi dětmi mění a vzniká hierarchizovaná struktura, ve které každé dítě zabírá svou pozici. Ta může dále ovlivnit budoucí sociální status dítěte. Podle Vágnerové může platit, že: *„Jednotlivé třídy se liší z hlediska svého klimatu i hierarchizace struktury, což ovlivňuje sociální zkušenost a charakter mezi jejími členy. Ukázalo se, že čím je třída striktněji hierarchizována, tím více jsou zafixovány jednotlivé role, včetně těch nežádoucích.“* (Vágnerová, 2012, str. 345)

Koncem raného školního věku třída začíná fungovat na základě skupinové dynamiky. Děti ji považují za svou, identifikují se s ní a brání ji před ostatními. Zde se uplatňuje zákon skupinové konformity. Děti mají ke skupině jiný vztah než k ostatním skupinám, což může předcházet vyloučení jedince z kolektivu. Na spolužáky ze třídy je třeba brát větší ohledy a být k nim solidární, zatímco na ty, kteří do ní nepatří, toto neplatí. Může se i stát, že tyto děti představují nepřátele a je s nimi třeba bojovat. (Janošová, 2011)

Pro děti středního školního věku je velmi důležité postavení, které získávají ve třídě, a následně se stává součástí jejich identity. Získaná pozice je pro ně důležitější než názory dospělých lidí.

4.3. Faktory ovlivňující postavení dítěte ve třídě

Faktory, které ovlivňují postavení dítěte ve třídě, mohou být různé. Velký vliv na dítě může mít hlavně rodina, styl výchovy, vzhled, vzdělání, dojem a spousta dalších. Hlavními a významnými faktory, které ovlivňují postavení dítěte, jsou tyto:

- **Oblíbenost**, pro kterou je důležitá přátelskost, otevřenost, empatie, solidarita, ale i sdílení různých zážitků. Třída může pozitivně hodnotit i schopnost navazovat kontakt či udržet kamarádský vztah. Oblíbené děti bývají emočně stabilní a mají smysl pro humor. Pro tyto předpoklady je důležité předškolní období, kdy dítě získává předpoklady pro tyto sociální kompetence.
- **Neoblíbené** děti to nemají lehké. Ostatní spolužáci jim nerozumí, jsou pro ně nepříjemné a nestačí jejich požadavkům. Často nedovedou spolupracovat, nezvládají různé nároky, sociální dovednosti a bývají náladové či snadno podrážděné. Důvody, proč v této oblasti selhávají, mohou být různé. (Vágnerová, 2012) Velký vliv na odlišnost a následnou neoblíbenost dítěte má rodina. Čím slabší rodina je, tím větší má jedinec problémy. Může se jednat o rodiny neúplné, se slabším ekonomickým či kulturním kapitálem, rodiny zanedbávající, autokratické a přetížené rodiny. (Možný, 2011)
- **Obdiv** získává spolužák, který umí něco mimořádného či nežádoucího. Velký význam má odvaha a sebedůvěra dítěte. Do role obdivovaného vrstevníka se může dostat i jedinec, který dokáže ostatní ovládat a využívat toho. Následně mohou vyvolat respekt a být určitou částí třídy obdivované, i když budou jen málokomu sympatické.
- **Zavrňované děti** bývají často bojácní, úzkostní, uzavření, neschopni se prosadit apod. Tyto děti jsou odmítané, jelikož nosí nežádoucí vlastnosti. Odmítané mohou být i dráždivé a agresivní děti, kteří se chovají tak, že jim ostatní nerozumí. (Vágnerová, 2012)

4.4. Role učitele

„Velmi výstižnou definici uvádí ve své publikaci Průcha, podle něhož je učitel osoba, která zprostředkovává systematicky uspořádané poznatky, dovednosti a postoje z různých vědních oborů. Dále je učitel osobou, která musí být profesionálně kvalifikovaná v povolání,

které vykonává. Je spoluzodpovědný za průběh vzdělávacího procesu, přípravu, organizaci a výsledky veškerého vzdělávacího procesu. “ (Průcha, 2002, s. 21)

V prvních letech učitel bývá dětmi milován a vzhlíží k němu jako k autoritě, která je svým způsobem převyšována nad autority rodičů. Vztah k učiteli se často nevyhne bez citové dimenze. Dítěti by měl učitel poskytnout pocit bezpečí v novém prostředí. Pedagog nyní rozhoduje o „novém“ světě, který je pro děti důležitý. Malý školák mívá v tomto období k učiteli spíše osobní vztah. Později již však dochází ke kritice jak učitelů, tak školy. Učitel by se měl stát pro dítě zaujetím či nadšením pro vzdělávání a dovednosti, příkladem osobní pravdivosti, spravedlnosti, ochoty pomáhat či poctivé práce. (Říčan, 2013)

Tato klasifikace učitelů je nejčastější. Typologii učitelů podle stylů výchovy sestavil Lewin, který rozlišuje tři typy:

- **Demokratický typ:** *Učitel, který dokáže navodit příznivé klima ve třídě, udrží pozornost a kázeň žáků, podporuje a rozvíjí osobnost jednotlivců. Umožňuje jim otevřeně komunikovat, a tím jim poskytuje širší nadhled. Dává dostatek prostoru k vyjádření vlastních názorů a respektuje je. Informuje děti o cílech činností a výsledcích provedené práce.*
- **Autokratický typ:** *Přísní a nekompromisní učitelé, do jejichž hodin se často žáci bojí, vyžadují naprostý pořádek a klid při vyučování, učitel sám zadává úkoly, nedává dětem dostatek prostoru pro vyjádření osobního názoru. Prikazuje, nařizuje, často trestá atd.*
- **Liberální typ:** *Výuka těchto učitelů nebývá příliš efektivní, nemají autoritu, jejich chování je víceméně pasivní. v hodinách převládá chaos a nepořádek, jsou nadměru shovívavý. (Čáp - Mareš, 2001, str. 304)*

U dítěte ve školním věku, má velmi důležitou roli motivace. Učitel se zde vyskytuje jako někdo, komu chce dítě udělat radost a tím pádem jej dítě respektuje a plní pravidla. Motivace je tedy spojena s osobním vztahem k učiteli. V mladším školním věku mají pro dítě větší význam názory učitele než vrstevníků. To se pak změní.

4.4.1. Osobnost učitele

Obecnou shodou je, že učitelé by měli být ti nejtrpělivější, dobří didaktici, nejlaskavější vychovatelé a kterým se lze bezpečně s čímkoliv svěřit. Povinností ředitele je, dohlédnout na to, aby ve sboru byli ti nejkvalitnější učitelé. Nevhodným přístupem mohou pedagogové způsobit dítěti nechuť ke vzdělávání, k důvěře jak k dospělým, ale i k sobě

samému. Ve škole se může stát, že učitelé snižují žákovo sebepojetí. Důležité je, aby učitel neodhaloval nitro dítěte, jelikož by pak mohlo dojít k posměchu od spolužáků. Pocit přijímání bez ohledu na pohlaví, rasu, sociální zařazení, školní úspěšnost je pro jedince významný. Pedagog by měl být spravedlivý, férový, neměl by za na nikom zasedat, ani nikomu nadřezovat. (Sedláčková, 2009)

Být učitelem je náročné především tím, že na dítě působí celou svou osobností. Požadavky, které by měl pedagog splňovat, jsou především: Vychovávat, znát psychiku žáka, vyučovat, znát svůj obor a používat pedagogicko-psychologické poznatky. Měl by mít dosažené vzdělání v pedagogickém oboru a být duševně, tělesně a duchovně zdravý.

Velké pozitivum, které doprovází učitele z výzkumů, je tvůrčí charakter učitelské profese. Úspěšný pedagog by měl být vybaven představivostí, tvořivou fantazií a kreativitou, kterou motivoval žáky. „*Tvořivá fantazie se vyznačuje tvorbou nových, originálních názorných obrazů, které dosud neexistovaly*“ (Holeček a kol., 2007, s. 66). Díky učitelské fantazii, představivosti a kreativitě se vytváří nové motivační prostředí pro děti. Učitel vymýšlí zajímavé hry, lépe předává žákům látku a používá zajímavé vzdělávací metody.

4.4.2. Psychická zátěž učitele

Psychická zátěž může být u každého učitele odlišná a individuální. Velkou roli hraje to, jak je učitel se svou prací spokojený, zda dělá svojí práci rád a zda u něj dochází k seberealizaci. Dá se říci, že jeho spokojenost s vlastní prací můžeme chápat dvěma způsoby. V prvním a širším smyslu slova jde o způsob, který zahrnuje pozitivní podmínky a vztahy na pracovišti. V užším slova smyslu jde o spokojenost s prací, kdy se jedná o podmínky konkrétní činnosti, kterou učitel vykonává (Urbánek, 2005).

Podle Urbánka můžeme psychickou zátěž učitele rozdělit do pěti skupin podle oblastí:

- **Zátěž v oblasti percepčních nároků**, kde se jedná o vysoké nároky na pozornost při práci (neustálá kontrola žáků...)
- **Zátěž v oblasti kognice**, kde dochází k vysokým nárokům na myšlení či aplikace odborných poznatků.
- **zátěž v oblasti emocionální**, která je podmíněná kontrolou vlastních emocí a osobními vztahy k žákům apod.
- **zátěž v oblasti sociální**, kdy by měl učitel komunikovat se žáky, rodiči...

- **zátěž v oblasti seberegulace** (sebehodnocení, sebekontrola...)

(Urbánek, 2005).

5. METODA „GUESS WHO“

Abychom znali metodu, kterou jsem pro tuto práci využila, popsala jsem ji stručně v této kapitole. Sociometrie je poměrně široká oblast a v dnešní době vznikají její různé obnovy. Jednou ze známých metod je právě metoda „Hádej kdo?“ přeložena z angličtiny „Guess who?“. Tato technika nezkoumá skutečné vztahy mezi členy skupiny, ale měla by poskytnout informace, jak členové vnímají vazby mezi členy skupiny a zkoumá „odraz“ struktury skupiny ve vědomí jejich členů. Proto je někdy zařazována mezi pseudosociometrické techniky. Je však velmi užitečná ve třídách mladších školáků, kdy se může stát pro děti zábavnou. Dá se říci, že se jedná o dotazník specifických sociálních rolí a otázky v něm jsou zacílené na role žáků. Nejčastěji je používán k získávání poznatků o jejich postojích k šikaně, kdy se chceme dozvědět, kdo se nachází v pozici oběti, agresora atd. (Kolář, 2001). Tento dotazník však můžeme využít i k jinému výzkumu.

Hlavním principem techniky „Guess who“ je předpoklad, že si členové skupiny všimají vlastností jiných členů ve třídě vždy určitým způsobem. Pedagog, v jehož zájmu je vybudovat kladné vztahy ve své třídě, by měl znát, jak se žáci navzájem vnímají a hodnotí. Důležité je, aby věděl, nakolik se jeho vlastní hodnocení odchyluje od hodnocení třídy a jejich jednotlivých členů. Při této technice je důležité seznámit děti s tím, že jim budeme charakterizovat určité žáky, které dobře znají, ale neuvedeme jejich jména. Dále bychom měli děti upozornit, aby dobře poslouchaly a následně se snažily uhádnout, na koho se popis nejvíce hodí. Je možnost napsat i více jmen. Následně žáci doplňují dotazník. (Gajdošová, Herényiová, 2013)

Jako příklad dotazníku „Guess who“ uvádí Gajdošová takto: „Uhádni kdo?“

Doplň jména spolužáků, které nejlépe odpovídají těmto charakteristikám:

1. *Je to někdo, kdo je často rozesmátý, spokojený, nestěžuje si.....*
2. *Je to někdo, kdo je mírný, vyrovnaný.....*
3. *Je to někdo, koho mají spolužáci rádi.....*
4. *Je to někdo, kdo dokáže dobře organizovat.....*
5. *Je to někdo, kdo má často dobré nápady.....*
6. *Je to někdo, kdo je často rozzlobený.....*
7. *Je to někdo, kdo bývá často osamocený a s nikým se nekamarádí.....*
8. *Je to někdo, kdo má dobré známky.....*
9. *Je to někdo, kdo rychle chápe nové věci.....*

(Gajdošová, Herényiová, 2013, str. 119)

II. PRAKTICKÁ ČÁST

6. CÍL A CHARAKTERISTIKA VÝZKUMU

Socioekonomickým statusem se zabývá řada výzkumů, ale spíše se zaměřením na vzdělávání (Šetření PISA) či zdraví. Z výsledků těchto výzkumů vyplývá, že je jedinec s nízkým SES v těchto oblastech znevýhodněný. Ze studia odborná literatury je zřejmé, že jedinci s nízkým SES se mohou dostat na pokraj společnosti a stát se terčem šikany, či opovržením v různých skupinách, a to zejména v třídním kolektivu.

Cílem praktické části bakalářské práce je zjistit „Jaký vliv má socioekonomický status na postavení dítěte v třídním kolektivu“.

6.1. Výzkumné otázky

Na základě cíle praktické části mé bakalářské práce jsem si stanovila tyto 3 výzkumné otázky:

VO 1: Vyskytuje se ve třídě téma socioekonomického statusu?

VO 2: Jak spolužáci vnímají chování k dítěti s nízkým SES?

VO 3: Co si myslíte, že by se s tím dalo dělat? Co je reálné?

Odpovědi na mé výzkumné otázky jsem získávala analýzou rozhovorů s vybranými respondenty. S učitelem jsem provedla rozhovor polostrukturovaný, to znamená, že jsem mu položila pouze tři otázky, které jsem dále doplnila na základě jeho odpovědí.

Otázky pro třídního učitele

- a) Vyskytuje se ve třídě téma socioekonomického statusu?
- b) Jak spolužáci vnímají chování k dítěti s nízkým SES?
- c) Co si myslíš, že by se s tím dalo dělat? Co je reálné?

Otázky pro respondenty z třídního kolektivu

- a) Dokážeš rozpoznat, kdo ve třídě je bohatší než ostatní?
- b) Podle čeho tak soudíš?
- c) Myslíš si, že ten, kdo má dražší a lepší věci (oblečení, mobil...), je ve třídě oblíbenější, má více kamarádů?

- d) Domníváš, že ten, kdo je chudší, je často terčem šikany?
- e) Je ve třídě někdo, komu se kvůli něčemu posmívají? Pokud ano, kvůli čemu?
- f) Myslíš, že to může ovlivnit spíše třídní kolektiv, učitelé, nebo rodina dítěte?

Otázky pro respondenta s nízkým SES

- a) Myslíš, že se ve třídě vyskytují chudší, či bohatší děti?
- b) Podle čeho tak soudíš?
- c) Myslíš si, že děti, které mají dražší věci (mobil, oblečení...), mají více kamarádů?
- d) Jak se cítíš v třídním kolektivu?
- e) Máš nějaké sourozence?
- f) Jaký máš vztah s rodiči?
- g) Máš pocit, že jsou ve třídě děti, které se s tebou nechtějí kamarádit a posmívají se ti?
- h) Čím bys chtěla být?
- i) Myslíš, že by ti spíše pomohla třída, učitelé, nebo rodina

7. METODOLOGIE

Švaříček nám ve své knize píše: „Výběr sběru dat se v procesu kvalitativního výzkumu nachází až po stanovení cílů výzkumu, vytvoření konceptuálního rámce, výzkumných otázek a uvažování nad kontrolou výzkumných otázek.“ (Švaříček, Šed'ová, 2014, str. 142) Na základě cíle a zvolených metod jsem zvolila kvalitativní výzkum, který umožnil zkoumat vliv socioekonomického statusu více do hloubky.

Pro výběr vhodných respondentů ve třídě jsem použila dotazník „Guess Who“ podle kterého jsem určila žáky ze třídy, kteří se mnou provedli strukturovaný rozhovor. Výzkum dané problematiky jsem zaměřila na to, jak vliv SES vnímá učitel, třída a dítě s nízkým SES.

Do školy jsem zašla dvakrát. Poprvé jsem šla vybrat vhodné respondenty (dotazník Guess Who) a podruhé jsem šla provést 5 rozhovorů o délce cca 10 minut. Rozhovory jsem si nahrála a následně přepsala do textové podoby.

7.1. Metoda „Guess Who“

Principem metody „Guess who“ je předpoklad, že si členové skupiny všímají vlastností jiných členů ve třídě vždy určitým způsobem. Pedagog, v jehož zájmu je vybudovat kladné vztahy ve své třídě, by měl znát, jak se žáci navzájem vnímají a hodnotí. Důležité je, aby věděl, nakolik se jeho vlastní hodnocení odchyluje od hodnocení třídy a jejich jednotlivých členů. Při této technice je důležité seznámit děti s tím, že jim budeme charakterizovat určité žáky, které dobře znají, ale neuvedeme jejich jména. Dále bychom měli děti upozornit, aby dobře poslouchaly a následně se snažily uhádnout, na koho se popis nejvíce hodí. Je možnost napsat i více jmen. Následně žáci doplňují dotazník, do kterého píšou pouze čísla napsaná vedle křestních jmen spolužáků. Tato technika je vhodná pro výběr podle vlastností respondentů. (Gajdošová, Herényiová, 2013)

(viz teoretická část str. 32)

7.2. Rozhovor

Hlavní metodou výzkumu byl rozhovor, který byl proveden polostrukturovaně s třídním učitelem a strukturovaně s dívkou s nízkým socioekonomickým statusem a s dalšími třemi vybranými dětmi ze třídy.

Polostrukturovaný rozhovor je takový, kdy respondent odpovídá na předem stanovené otázky, ale zároveň dostává prostor pro volné vyjadřování. Tato metoda umožňuje

držet se předem připraveného seznamu témat, ale zároveň poskytnout svým respondentům dostatek prostoru pro jejich vlastní výpověď.

Strukturovaným rozhovorem je myšlen rozhovor, kdy respondenti odpovídají pouze na stanovené otázky, které jsou pečlivěji stanoveny. *„Tento typ rozhovoru se používá, když je nutné minimalizovat variaci otázek kladených dotazovanému. Redukuje se tak pravděpodobnost, že se data získaná v jednotlivých rozhovorech budou výrazně strukturně lišit.“* (Hendl, 2005, s. 173) V případě dětí mi strukturovaný rozhovor přišel vhodnější, jelikož jsou při komunikaci lépe vedeny tazatelem. *„Rozhovor je dorozumívání se dvou či více osob, které si navzájem sdělují různé informace, pocity, zkušenosti a názory pomocí slov.“* (Matoušek, 2008, str. 75-76) Samozřejmě jsem při práci s respondenty dodržela etiku výzkumu.

7.3. Etika výzkumu

Rodiče respondentů se seznámili s účelem a průběhem výzkumu. Následně většina rodičů podepsala informované souhlasy, které jim předem rozdala třídní učitel. Děti, jejichž rodiče dali písemný souhlas, byly do výzkumu zařazeny.

Rodiče respondentů byli také informováni o tom, že jejich dotazníky i následující rozhovory jsou anonymní. Na základě toho nejsou v této práci uvedena pravá křestní jména, ale děti i učitel mají přidělené jiné jméno.

8. PRŮBĚH ŠETŘENÍ

- Vymezení cíle praktické části a hlavních výzkumných otázek
- Volba metody kvalitativního výzkumu - strukturovaný a polostrukturovaný rozhovor
- Kontaktování třídního učitele
- Sběr dat pomocí dotazníků „guess who“ a následný výběr vhodných respondentů pro rozhovor.
- Stanovení dílčích výzkumných otázek
- Rozhovory s respondenty v pořadí: třída, respondent s nízkým SES a třídní učitel, které jsem provedla o týden později. Respondenti se mnou chodili po jednom do kabinetu, kde jsem s nimi provedla a nahrála rozhovor.

8.1. Vyhledání vhodných respondentů metodou „guess who“

Pro celou třídu jsem do dotazníku „guess who“ zařadila osm otázek, pomocí kterých jsem hledala vhodné respondenty. Mým původním cílem bylo vyhledat celkem čtyři respondenty. Dva respondenty, kteří kladně ovlivňují chod třídy a dva respondenty, kteří působí spíše záporně z pohledu třídního kolektivu. Tyto čtyři děti měly být mou výzkumnou skupinou. Ovšem jeden z respondentů (Eva) měl nejvyšší počet kladných hodnocení a zároveň stejný počet záporných hodnocení jako nejnegativněji třídou hodnocený respondent (Michal). Proto jsem nakonec pracovala pouze se třemi dětmi. Tato část šetření probíhala ve třídě po dobu dvacet minut

8.2. Charakteristika respondentů

Výzkumný vzorek tvoří žáci šestých tříd, tedy v průměrném věku 12 let. Jedná se o žáky ze základní školy Švehlova, která se nachází v Praze 10. Tuto třídu jsem si vybrala, jelikož jsou v ní vhodní respondenti s nízkým SES a vhodná spolupráce z důvodu příbuzenského vztahu s třídním učitelem, který je dalším respondentem pro můj výzkum. Pedagog ve škole pracuje již čtvrtým rokem. Je mezi žáky velmi oblíbený a jeho věk je kolem třiceti let. Následně mi pomohl pomocí rozhovoru získat dostatečné informace o vlivu socioekonomického statusu na jedince a jeho začlenění do kolektivu.

Respondent č. 1 - Eva: Jedná se o dívku ve věku 13 let, která mi vyšla v dotazníku „Guess Who“ jako nejkladnější respondentka ze třídy, zároveň však měla stejný počet

záporných hodnocení jako Michal, který je vnímá třídou nejzáporněji. Provedla se mnou rozhovor o SES ve třídě. Je hodně aktivní a domnívám se, že je dominantní v třídním kolektivu.

Respondent č. 2 - Anna: Dívka ve věku 12 let, která mi vyšla jako 2. nejkladněji hodnocena. Shodou okolností je to nejlepší kamarádka respondentky č. 1. Je introvertnější, ale přesto se mnou provedla rozhovor.

Respondent č. 3 - Klára: Dívka ve věku 12 let. Je drobná, otevřená a milá, nemá stabilní rodinné zázemí. Má starší sestru a rozvedené rodiče. Jedná se o respondenta s nízkým SES, kterého mi vybral třídní učitel.

Respondent č. 4 - Michal: Jedná se o chlapce, který je ve třídě velmi aktivní. V dotazníku „Guess Who“ vyšel jako nejzáporněji hodnocený člen v třídním kolektivu.

Respondent č. 5 - Tomáš: Třídní učitel zkoumané třídy ve věku cca 30 let, kterého mají ve třídě rádi. Jedná se o mého švagra. Měla jsem možnost zúčastnit se výuky a domnívám se, že je dětmi vnímán jako velmi otevřený a přátelský.

9. ANALÝZA ZÍSKANÝCH DAT

Při analýze dat v kvalitativním výzkumu se jedná o nenumerné a systematické organizování dat, jehož cílem je odhalit různá pravidla a vztahy. (Hendl, 2005)

V této kapitole tedy interpretuji výsledky rozhovorů, a to postupně na základě vnímání SES z pohledu třídy, dítěte s nízkým SES a učitele. Každou výzkumnou otázku jsem vyhodnotila podle výpovědí respondentů a doplnila o svůj osobní pohled.

9.1. Třída

Respondenty ze třídy jsem vybírala na základě vyhodnocených dotazníků „Guess Who“ kde mi vyšli tři adekvátní žáci z šesté třídy, tedy spolužáci vybrané respondentky Kláry s nízkým SES. S nimi jsem provedla zhruba desetiminutový strukturovaný rozhovor. Jednalo se o Evu, Annu a Michala. Velmi hezky se mi s respondenty hovořilo. Byli otevření a přátelští. Cílem rozhovoru bylo odpovědět na mé výzkumné otázky, pomocí těchto dílčích otázek v rozhovorech. Zároveň jsem se také provedla charakteristiku respondentů na základě verbální i neverbální komunikace s nimi.

a) Dokážeš rozpoznat, kdo ve třídě je bohatší než ostatní?

Eva: „*Ano, určitě dokážu*“.

Anna: „*Trošičku ano.*“

Michal: „*Tak holky nebo i kluci se s něčím často pyšní před ostatními. Například s mobilem, nebo něčím podobným. Takže dá se to poznat, ale pokud je to dobrý kámoš, tak se s ničím nepyšní. Třeba co nosí za oblečení*“.

b) Podle čeho tak soudíš?

Eva: „*Chudší mají například potrhaný oblečení a není nové. Potom je zde někdo, kdo má všechno značkový a musí se tím vychloubat. Např. tohle mám od Nike... Také kde bydlí...*“

Anna: *Bohatší asi bude Roza, může si dovolit hodně od mámy. Pak taky Anet, protože ji máma hodně někam bere“.*

Michal: *(Navazuje na předchozí odpověď) „Dá se to poznat samozřejmě i jinak, než podle oblečení. Ale hlavně, že se tedy pyšní. A podle mě jsou důležité ty mobily. Hodně se tu řeší, jestli má někdo iPhone, nebo tak...“*

c) Myslíš si, že ten, kdo má dražší a lepší věci (oblečení, mobil) je ve třídě oblíbenější, má více kamarádů

Eva: *„Ani zas tak moc ne... Když má někdo hezké oblečení, tak ho přesto lidi nemusí mít rádi. To je spíše podle toho, jak se chovají. Lidé, o kterých si to myslím, se někdy chovají hezky, někdy pak hnusně. Myslím si, že za to může třeba to, jaký mají rodiče“.*

Anna: *„Myslím, že je to jak u normálních. U nás ve třídě se to moc neřeší. Prostě kamarádi jsou kamarádi“.*

Michal: *„No to jako něčím možná jo. Většinou se dělí do skupinek, některé jsou pyšnější. To kvůli tomu, že mají nějaké oblečení, mají nějakou značku. Tím jsou zajímavý a oblíbenější. Ty se pak nebaví s těmi, kteří nemají to oblečení. Takže je to blbý vztah, ale takhle to prostě bude fungovat po staletí. To se nedá změnit bohužel“.*

d) Domníváš se, že ten kdo je chudší, je často terčem šikany?

Eva: *„My tu nemáme rádi jednu holku, která je trošku chudší, ale není to kvůli tomu, že by nebyla bohatá, ale kvůli tomu, jak se chová. Nechci říkat, kdo to je. Když jsem s ní byla kamarádka, tak se na mě vykašlala, začala být na mě hnusná, začala mě pomlouvat. Takže moje kamarádky se potom od ní začaly stranit. Takže ta šikana není proto, že není bohatá. Chování může mít spíše od někoho. Od rodičů od sourozenců... Spíš to jí může ovlivnit“.*

Anna: *„Myslím si, že šikana u nás ve třídě neprobíhá“.*

Michal: *„No tak šikana normálně není ve třídě... Noo.. Hmm. Asi to bude znít blbě, předem se omlouvám... ale asi tu bude někdo takový, kdo nemá třeba bohatší rodinu, nezajímají se o něj, nebo se miň pyšní. Toho možná spolužáci šikanují“.*

e) Je ve třídě někdo, komu se kvůli něčemu posmívají? Pokud ano, kvůli čemu?

Eva: „*Jak už jsem říkala, tak když jsme se spolu bavily, tak se na mě potom vykašlala, začala být na mě hnusná, začala mě pomlouvat. Takže pak jsme se jí začaly posmívat, ale ne proto, že je chudá, ale že se hnusně chová*“.

Anna: „*Posmíváme se jen ze srandy, určitě to nemyslíme hnusně*“.

Michal: „*Určitě. Mám na paměti, kdo to je. Třeba jak jste tu měla tu Kláru. Tak ona zrovna tu rodinu má takovou chudší. Takže tak*“ ...

f) Co si myslíš, že by se s tím dalo dělat? Co je reálné?

Eva: „*Učitelé s ní už o tom hodně mluvili, ale ona pořád nevidí chybu v sobě, ale v ostatních. Třeba když nám se něco nelíbí její chování, tak to svede na nás. My jsme se jí snažili zapojit, vzít ven, ale začala nám rozvracet kamarády. Ona má sestru, jestli tomu tak mohu říct (Nechci říkat jméno) a ta za námi třeba přišla a říkala, jestli jí ještě něco uděláme, tak nám rozkope hlavu. My jsme jí třeba jen řekli, že se s ní přestaneme bavit, že už jsme jí dali spoustu šancí, že už nás nezajímá a ať nás nechá na pokoji. Jenže my jí to řekneme, ona si jde stěžovat a přijde za námi její sestra a začne nám vyhrožovat s jejíma kamarádama.*

No já jsem taky byla u ní doma a není to tam zas tak moc dobrý... Ona třeba ukradla s nějakou její kamarádkou boty, tak mi je ukázala. Rodiče jí ty boty nechali, nedonutili jí ty boty vrátit“.

Anna: „*No já si myslím, že u nás ve třídě to není, takže vlastně nevím, co by se s tím dalo dělat. Asi si s tím člověkem nějak promluvit, ale nevím, jestli by to pomohlo*“.

Michal: „*No asi bysme se mohli jako třída domluvit a snažit se tomu dotyčným nějak pomoci, promluvit si s ním, ale asi to úplně nepůjde, protože jsou tu ty skupinky a asi nebude každý chtít pomáhat. Nebo třeba to můžeme probrat s učitelem. Ale taky si myslím, že ona vidí chybu spíš v nás, než v sobě a taky žaluje*“.

9.2. Klára – dívka s nízkým socioekonomickým statusem

V této podkapitole bych ráda interpretovala rozhovor s Klárou, která byla vybrána třídním učitelem jako respondent s nízkým SES. Její status můžeme posoudit na základě rozhovorů jak se třídou, tak i na základě jejích odpovědí.

a) Myslíš, že se ve třídě vyskytují chudší, či bohatší děti?

„Já myslím, že jo, měla jsem tady kámošku, která mi třeba dávala tašku s oblečením, co už nenosí, protože jsem taková hubená. A říkala právě, abych dávala na to oblečení pozor, že stálo třeba pět tisíc. Pak se vychloubala, že má hodně peněz“.

b) Podle čeho tak soudíš?

„Hlavně podle chování. Když mají hodně peněz, tak jsou sebevědomější, nosí hodně značkového oblečení, což stojí docela dost peněz“.

c) Může se to projevovat i podle něčeho jiného?

„Třeba, že hodně jezdí na dovolenou. Když se nás učitelka zeptá, tak hodně mluví o tom, jak byli u moře, na horách... Já třeba nikdy nebyla na dovolený. U moře ani na horách“.

d) Myslíš si, že děti, kteří mají dražší věci (mobil, oblečení...), mají více kamarádů?

„Myslím si, že o tom, zda mají peníze to vůbec nezávisí. Ale hlavně o tom, jak se dítě projevuje a jak se chová“.

e) Jak se cítíš v třídním kolektivu?

„Mám tam nějaký holky, který se se mnou baví a srandu si ze mě dělají hlavně kluci. Jeden kámoš na mě omylem hodil šišku, měla jsem pod nosem modřinu a jeden spolužák se mi smál, že mám knírek. Hodně mě slovně ve třídě napadali. Ale nechci odtamtud pryč, protože už jsem na ně zvyklá a mám je trošku ráda. Třeba jsem se jim i omluvila, jestli jsem jim něco udělala. Ale potom kolikrát něco udělám a ani o tom nevím. To mám totiž po tatškovi. Je tam ale to třídní pouto a mám je ráda“.

f) Máš nějaké sourozence?

„Sestru, chodí do 8. A. Ona má přítele, se kterým se vidí jen o víkendu, takže je pořád na mobilu a se mnou nic nedělá“.

g) Jaký máš vztah s rodiči?

„Táta se teď od nás odstěhoval, protože jsme se trošku nepohodli kvůli strejdovi. Strejda nás nemá rád a snaží se tátu od nás oddělit. Takže táta dělá trošku zlo u nás doma. Ale i tak se spolu vídáme. Nedávno mě překvapil, že mě vyzvedl ze školy. Tak jsem byla ráda. Jinak mamka je trošku vystresovaná, protože náš strejda má trošku nesnáze. Ale jinak dneska budeme mít rodinnou oslavu, tak se těším. Půjdeme do restaurace“.

h) Máš pocit, že jsou ve třídě děti, které se s tebou nechtějí kamarádit a posmívají se ti?

„Docela dost. Hlavně jedna holka, která vypadá, jako by se mě štítla. Víím, že když jsem byla ve druhý, třetí třídě, tak jsem si dělala lektvary. Dala jsem si do hrníčku mýdlo, barvu a dělala jsem si lektvary. Tak si ze mě začali dělat srandu, že jsem čarodějnice“.

i) Čím bys chtěla být?

„Mě by hrozně bavilo být kosmetičkou. Mám i fotky. Ze začátku bych chtěla dělat modelku a pak bych si chtěla udělat salon, kde bude třeba pedikúra, manikúra a to líčení“.

j) Myslíš, že by ti spíše pomohla třída, učitelé, nebo rodina

„No já bych byla ráda, kdyby s námi táta byl a jezdili jsme třeba na výlety, nebo třeba hráli nějaký hry. Vadí mi, že pořád řešíme strejdu a kvůli němu táta odešel. Učitelé se mnou už mluvili, ale nic se už nevyřešilo. Asi se fakt chovám divně, ale prostě za to nemůžu, i když mě to pak mrzí“.

9.3. Třídní učitel

Rozhovor s třídním učitelem jsem provedla formou polostrukturovaného rozhovoru. Položila jsem mu tři hlavní otázky, které jsem následně rozvedla dle jeho odpovědí. Učitel mluvil o socioekonomickém statusu velmi otevřeně a domnívám se, že se v problematice vztahů ve třídě velmi dobře orientuje.

a) Vyskytuje se ve třídě téma SES?

„No vlastně si myslím, že ta třída to nedává najevo, ale je to určitě znát na nějakým jejich projevu. Když třeba vezmu tu Klárku, tak ta nemá určité zvyklosti, na rozdíl od jiných, kteří jsou třeba z jiných prostředí. Narážíme na nějaký problém, který má zafixovaný z domova“.

b) Takže hlavní problém vidíš v rodinném prostředí?

„No u nich ten domov není tak stabilní prostředí. Rodiče tam nefungují, jak by měli, a myslím si, že se to na ní dost podepisuje. Ale ona sama o sobě není hloupá. Ona se dokáže nad něčím zamyslet, ale ty návyky tam opravdu nejsou“.

c) jak se k ní podle tvého názoru chovají spolužáci?

„Obecně si myslím, že to tak moc neřeší. Oni spíš řeší to její obecné chování. Což ono to s tím souvisí, to je pravda... Takže když ona jim udělá něco nedobrého, tak oni se k ní taky nechovají hezky. Potom už je to dost vzájemný a je to dost o tom, co tam každý z nich zrovna řeší“.

d) Jak podle tvého názoru rodina funguje? Jezdí někam společně?

„Tak v případě té Klárky tam nějaká ta dovolená je, to vždycky když někam jedou, tak to všude rozhlašuje“.

e) Nevymýšlí si to? Mně říkala, že nikdy v životě nebyla na horách, u moře a tráví čas hlavně v Praze. Neříká to jen kvůli spolužákům?

„Je to možné. Ona má tendence ty věci dost přehánět. Někdo jí někdo řekne, že se mu jen něco trochu nelíbí a už je ten špatný. Už se tam odehrává nějaký problém“.

f) Myslíš si, že by se tento problém dal nějak vyřešit?

„Tak společně jsme již problémy řešili, ale jak jsem se již zmínil, tak často dost přehání a věci vidí víc černě, než jsou. S rodiči jsme už o problémech také párkrát mluvili, ovšem žádná změna nenastala a je mi jasné, že rodina se nejspíše problémem nijak do hloubky

nezabývala. Myslím si však, že řešení by mohlo být například v nějakém jejím rozvoji. Promluvit si s rodiči důkladněji, jelikož její chování není jednoduché ovlivnit a když se nechová ke spolužákům hezky, tak se nedá nic moc dělat. Ale myslím si, že ty rodiče stejně nic nevyřeší, protože by si museli nejdřív urovnat své vztahy.

10. VÝSLEDKY VÝZKUMU

V této kapitole popisují výsledky mého výzkumného šetření, ke kterým jsem došla výše uvedenými výzkumnými metodami – metoda „guess who“, polostrukturovaný a strukturovaný rozhovor. Nejprve popisují odpovědi na tři hlavní výzkumné otázky a následně se zabývám odpověďmi na otázky dílčí. Závěrem vyhodnotím dosažení cíle mé bakalářské práce, tedy „Jaký vliv má socioekonomický status na postavení dítěte v třídním kolektivu“.

VÝZKUMNÉ OTÁZKY

VO1: Vyskytuje se ve třídě téma SES?

První výzkumná otázka se zabývá tím, zda se ve třídě téma socioekonomického statusu vůbec vyskytuje. Všichni respondenti sdělili, že dokáží rozeznat bohatší spolužáky od chudších, což znamená, že o této oblasti žáci mají ve třídě přehled. Třídní učitel svou úvahou potvrdil, že žáci si SES uvědomují, přestože to nedávají najevo. Ve třídě děti rozeznávají bohatství podle materiálních věcí, hlavně podle značkového oblečení, mobilů, dovolené či času stráveného s rodiči mimo domov. Zajímavé je, že děti ve třídě charakterizují bohaté také jako „vychloubající se“, zatímco respondentka s nízkým SES je označila jako spolužáky sebevědomé a k tomuto závěru došla právě na základě jejich materiálního zabezpečení. Otázku, zda mají bohatší děti více kamarádů, všichni respondenti zamítli. Padl zde pouze jeden názor, že se spolužáci podle bohatství pouze rozdělují do skupinek. Množství kamarádů je podle respondentů závislé na chování jedinců, které podle nich i třídního učitele může být převzaté z domova, a tudíž souvisí s SES rodiny, ve které dítě žije, ale hlavní úlohu zde nehrají materiální věci nýbrž interpersonální vztahy uvnitř dané rodiny. Odpovědí na první výzkumnou otázku tedy je, že se téma SES ve třídě vyskytuje.

VO2: Jak spolužáci vnímají chování k dítěti s nízkým SES?

Druhá výzkumná otázka měla za cíl zjistit, jak se spolužáci chovají k dítěti s nízkým socioekonomickým statutem. Z pohledu respondentů se ve třídě posměch a šikana dítěte s nízkým SES vyskytuje, ne však na základě materiálního zabezpečení jedince, ale z důvodu jeho nevhodného chování. Jeden z nich i uvedl přímo jméno Kláry, tedy respondentky s nízkým SES. Jak však sami respondenti usoudili, tak velký vliv na jedincovo chování může mít rodina, která o dítě nejeví dostatečný zájem. Tento fakt nám potvrdil i třídní učitel, který zdůraznil nestabilní rodinné zázemí respondentky s nízkým SES. Klára podle svých odpovědí potvrdila, že jí ve třídě šikanují a sama si uvědomuje její občasné nevhodné chování. Také sdělila, že si svého chování často není vědoma což i podle jejího názoru přebírá z domova, a to konkrétně od otce. Spolužáci tedy vnímají chování k jedinci s nízkým SES negativně, jak jsem již shrnula v předešlých větách.

3VO: Co si myslíš, že by se s tím dalo dělat? Co je reálné?

Třetí otázka se zabývá tím, co by se s případným výskytem problému dalo dělat. Jak jsme se již dozvěděli, tak hlavním problémem je posměch a někdy až šikana Kláry, na základě jejího nevhodného chování, které má převzaté z domova. Její rodina není stabilní a celkový socioekonomický status rodiny je nízký. Z odpovědí respondentů vyplynulo, že si s problematikou šikany či nevhodného chování sám třídní kolektiv neporadí. Jeden z respondentů, který byl více konkrétní, vidí problém i řešení nejspíše v rodině. Podobný názor má i třídní učitel, který řešení tohoto problému vidí v hlubším a vážnějším rozhovoru s rodiči Klárky či rozvoji jejích zájmů či dovedností. Podle odpovědí respondentů tedy můžeme usoudit, že obecné řešení by mohlo nastat po vážnější promluvě s rodiči.

DÍLČÍ OTÁZKY

Respondenti z třídního kolektivu

a) Dokážeš rozpoznat, kdo ve třídě je bohatší než ostatní?

Abych zjistila, zda se děti orientují ve třídě a jestli dokáží na základě svého vnímání rozpoznat kdo je ve třídě bohatší, jsem položila tuto otázku, na kterou všichni odpověděli, dá se říci, jednotně.

Odpovědi všech tří respondentů vypovídají o tom, že děti mají o SES spolužáků ve třídě přehled. Eva odpověděla sebestiště, že to určitě dokáže rozpoznat. Michal, který nám svou odpověď více rozvedl a částečně odpověděl na druhou otázku, také pozná, kdo je bohatší a Anna alespoň trošičku. Ve třídě se tedy téma SES vyskytuje.

a) Podle čeho tak soudíš?

Tato otázka tedy navazuje na předchozí. K velkému překvapení respondenti odpověděli velmi různorodě. Eva tedy rozlišuje bohaté jak podle značkového oblečení, ale také podle toho, kde jedinec bydlí. Z jejího pohledu se tedy jedná hlavně o materiální podmínky. Zajímavou odpověď měla Anna, která bohatství vnímá spíše jako čas trávený mimo domov s rodiči. Je pro ni patrně důležité, zda se rodiče dítěti věnují. Podle Michala bohatství určují hlavně mobily, což si myslím, že může být častější případ spíše v chlapeckém kolektivu. Zajímavé je, že se dva respondenti zmínili o bohatých jako „vychloubajících se“. Otázkou tedy je, zda lepší mobily, či oblečení ovlivňují postavení dítěte v kolektivu.

b) Myslíš si, že ten, kdo má dražší a lepší věci (oblečení, mobil) je ve třídě oblíbenější, má více kamarádů

Z těchto odpovědí vyplývá, že pro děti je spíše důležité, jak se kdo chová. Podle Evy a Anny materiální zabezpečení tak zásadní není, Eva správně zmínila i rodinu. Michal se

naopak domnívá, že bohatší spíše kamarádí s bohatšími. Zmínil, že se jedná o historicky danou skutečnost třídního dělení společnosti.

Po vyhodnocení všech tří odpovědí je zřejmé, že dítě dobře materiálně zabezpečené nemusí být také ve třídě oblíbené. Naopak může být v určitém smyslu vnímáno i negativně, pokud se nad ostatní povyšuje díky svému oblečení, mobilu...

c) Domníváš se, že ten kdo je chudší, je často terčem šikany?

Dá se říci, že respondenti nepovažují materiální chudobu za důvod k šikaně, spíše se domnívají, že zásadní vliv má chování jedince, které ale může být ovlivněno jeho celkovou situací v rodině, která jakožto primární skupina působí na socializaci dítěte zásadním způsobem. Zde se potvrzuje fakt, že nemilované, přehlížené dítě není šťastné a může mít problém se začleňováním do třídního kolektivu. Překvapilo mě, že respondenti v tomto věku dokáží takto uvažovat.

d) Je ve třídě někdo, komu se kvůli něčemu posmívají? Pokud ano, kvůli čemu?

Odpovědi na tuto otázku nebyly jednoznačné. Podle Evy je vždy zásadní chování jedince. Posmívají se tedy spíše tomu, kdo se vůči ostatním nevhodně chová. Anna však posmívání ve třídě hodnotí spíše jako formu žertování. Nedomnívá se, že se tím někomu ubližuje. Ovšem Michal se na celou situaci dívá úplně jinak. Zmiňuje Kláru, což je dívka, kterou třídní učitel označil jako dítě s nízkým SES, to však Michal neví. Domnívá se, že je to tím, že finanční zabezpečení rodiny je nedostatečné. To může dopomoci k posměchu na základě jejího nevhodného chování.

e) Co si myslíš, že by se s tím dalo dělat? Co je reálné?

Dva ze tří respondentů by viděli řešení v tom si s dotyčnou osobou promluvit. Eva i Michal shodně uvádějí, že dotyčný vidí chybu spíše v kolektivu než sám v sobě. Respondenti si nejsou jistí, zda by třídní kolektiv dokázal danou situaci vyřešit. Michal uvádí vhodnost pomoci učitelů, Eva toto rozporuje. Souhrnem lze říci, že s problematikou šikany či nevhodného chování si sám třídní kolektiv neporadí. Eva, která byla poměrně konkrétní, vidí problém i řešení nejspíše v rodině.

Klára – dítě s nízkým SES

a) Myslíš, že se ve třídě vyskytují chudší, či bohatší děti?

Klára jasně odpověděla, že bohatší rozeznat dokáže. Odpověď nám také vypovídá o tom, že se ve třídě vyskytuje materiální solidarita, ale zároveň je zde znát nadřazenost dívky, která si je vědoma svých materiálních podmínek. Ze situace také vyplývá, že Klára se orientuje ve svém ekonomickém statusu. Zajímavé je, že se zde vyskytuje pojem „vychloubání se“, který zazněl i v rozhovoru s Klárinými spolužáky. Domnívám se, že materiálně lépe situované děti to dávají ve třídě najevo.

b) Podle čeho tak soudíš?

Respondentka hodnotí bohatství stejně jako její spolužáci na základě značkového oblečení tedy po materiální stránce. Zajímavé je, že Klára bohaté soudí hlavně podle chování. Jednak tedy podle „vychloubání“, ale také hodnotí bohatší spolužáky jako sebevědomější. Je ale možné, že bohatší děti si vyššího sebevědomí na základě lepších materiálních podmínek nemusí být vědomy. Mohou to brát jako samozřejmost a nevědomě někdy opovrhovat chudšími.

c) Může se to projevat i podle něčeho jiného?

V této odpovědi Klára připisuje bohatým možnost cestování. Zároveň oznamuje, že ona nikdy na dovolené nebyla. To lze tedy považovat za další věc udávající její nižší socioekonomický status. Myslím si, že čas trávený s rodinou, poznávání nových míst, čas trávený v přírodě či poznávání kultury, může dítěti výrazně obohatit život a zároveň hrát velkou roli pro vnímání jeho SES. Jedinec pozná i jiná místa než pouze okolí jeho bydliště a může se dozvědět více informací, což může mít kladný vliv na vzdělání či zájmy a ovlivnit tak i jeho budoucnost.

d) Myslíš si, že děti, kteří mají dražší věci (mobil, oblečení...), mají více kamarádů?

Stejně jako někteří spolužáci se i Klára domnívá, že dražší věci vůbec nerozhodují o počtu kamarádů. Kamarády získává jedinec na základě svého chování. Tato odpověď mě překvapila, jelikož jsem nečekala, že respondentka tuto otázku zavrhne. Myslím si však,

že SES přesto může ovlivnit počet kamarádů. Nevhodné chování, které respondenti zmínili, může vznikat na základě vzorců chování a hodnot, které předávají dětem rodiče. Od toho se pak odvíjí jejich socioekonomický status.

e) Jak se cítíš v třídním kolektivu?

Touto odpovědí nám respondentka naznačuje, že se v kolektivu necítí úplně dobře. Ve třídě se vyskytuje šikana, která může být zapříčiněna právě jejím nevhodným chováním, které si ale dívka nemusí vždy uvědomovat. Jak sama uvádí, často se chová jinak, než by bylo adekvátní dané situaci, ale nevhodnost jednání zpravidla dokáže vyhodnotit až zpětně, většinou tehdy, když zaznamená negativní reakci spolužáků. Sama také potvrdila, že její vystupování ovlivňuje vzorce chování v rodině a sama předpokládá, že se jedná o povahový rys zděděný po otci a jeho způsob řešení různých situací. Potvrdila tak mou domněnku z předchozí otázky. Jak již vyplynulo z odpovědi Evy, v této rodině se pravděpodobně vyskytuje agrese mezi jejími členy.

f) Máš nějaké sourozence?

Respondentka má tedy starší sestru. Jejich vztah je však povrchnější, jelikož spolu netráví příliš mnoho času. Domnívám se, že právě sociální status rodiny může ovlivnit vztahy i mezi sourozenci. Je možné, že málo společných zážitků či nedostatek společně stráveného času, mohou mít vliv na hloubku vztahů mezi členy rodiny.

g) Jaký máš vztah s rodiči?

Z této odpovědi se dá usoudit, že rodinná situace a vztahy mezi jejími členy nejsou ideální. Jak však Klára řekla, tak o ní otec zájem projevuje. Měla radost, když jí vyzvedl ze školy a také se těšila, že se s ním uvidí na oslavě. Jako rušivý element zde vystupuje strýc, který má patrně na otce značný vliv. Matka je tím vystavena značnému stresu z důvodu rozpadu rodiny. Tato situace jednoznačně ovlivňuje SES dítěte.

h) Máš pocit, že jsou ve třídě děti, které se s tebou nechtějí kamarádit a posmívají se ti?

Tuto otázku jsem se zprvu obávala položit, abych se respondentky neuvedla do rozpaků. Její otevřenost a odpovědi na předchozí otázky mě však ujistily o tom, že s ní mohu tuto citlivou problematiku otevřít. Jak se již Klára zmínila i v jiných odpovědích, tak se jí spolužáci posmívají a nejspíše se tedy vyskytuje šikana. Zde nám popisuje jednu z příčin posměchu. Myslím si, že Klářino chování může být občas zvláštní, aniž by si to uvědomovala a děti si z ní na základě toho dělají legraci a někdy to může hraničit až se šikanou.

i) Čím bys chtěla být?

Poslední otázka se týkala vysněného povolání. Zajímalo mne, zda má Klára nějaké plány do budoucna, zda po něčem touží a zároveň tak zjistit i její zájmy. Z odpovědi je jasně znát, že má perfektně promyšlenou svou vysněnou práci. Mile mě to překvapilo, protože se domnívám, že pro děti s nízkým SES je velmi důležité mít nějaký cíl, za kterým mohou jít, a pracovat na něm.

j) Myslíš, že by ti spíše pomohla třída, učitelé, nebo rodina

I z této odpovědi vyplývá zcela zásadní vliv rodiny, jakožto primární skupiny, na proces socializace dítěte. Sama Klára si toto uvědomuje a myslí si, že pokud by rodina byla funkční, odpadly by i její problémy ve třídě. Opět se zde potvrzuje nenahraditelná funkce harmonické rodiny.

Třídní učitel

a) Vyskytuje se ve třídě téma SES?

Třídní učitel nám potvrdil, že socioekonomický status se v třídním kolektivu do určité míry řeší. Jak děti ve třídě, tak Klára nám sdělili, že posměch, ani šikana nevznikají na základě nedostatečných materiálních podmínek či obecně financí, ale na základě

způsobu chování jedince. Učitel se domnívá, že SES žáci vnímají, do určité míry podle toho reagují, ale toto chování může být i neuvědomělé. Zároveň nám potvrzuje to, co řekla již Klára – vzorce chování převzaté z rodiny.

b) Takže hlavní problém vidíš v rodinném prostředí?

Touto odpovědí nám Tomáš potvrzuje domněnku o nestabilním prostředí Kláry. Zmiňuje také fakt, že tato respondentka není hloupá. Bohužel se však vracíme k rodinnému zázemí, díky kterému není Klára vedena ke vzdělávání a ke správným návykům. S názorem o Klářině inteligenci musím souhlasit. Při rozhovoru z ní podle mého názoru vyzařovala přirozená inteligence a zároveň naivní představy pramenící z jejích snů o lepší budoucnosti. Je škoda, že není ke vzdělávání vedena.

c) jak se k ní podle tvého názoru chovají spolužáci?

Zde nám respondent potvrzuje problém v konfliktech na základě nevhodného chování, a to hlavně ze strany Kláry. Od ní jsme se již dozvěděli, že si není takového chování často vědoma. Jak jsem se již výše zmínila, domnívám se, že reakce spolužáků na tento problém může být občas přehnaná. Pak tedy patrně dochází až k šikaně jedince.

d) Jak podle tvého názoru rodina funguje? Jezdí někam společně?

Třídní učitel nám zde odpovídá odlišně než Klára, která nám uvedla, že na dovolené nikdy nebyla. Otázkou tedy je, zda si respondentka nevymýšlí, aby si u spolužáků zlepšila své postavení a nemusela se stydět za to, že nikam nejedí. Může být těžké čelit tlaku třídy a případnému posměchu.

e) Nevymýšlí si to? Mně říkala, že nikdy v životě nebyla na horách, u moře a tráví čas hlavně v Praze. Neříká to jen kvůli spolužákům?

Touto odpovědí nám respondent objasňuje, že dívka s nízkým socioekonomickým statutem má občas tendenci věci zveličovat a vymýšlet si, aby zvedla vlastní hodnotu. Může být citlivá na určité věci a reakce spolužáků vidět negativněji, než jsou skutečně myšleny. Myslím si, že totéž platí o posměchu spolužáků. Předpokládám, že nízký SES zde hraje zásadní roli.

f) Myslíš si, že by se tento problém dal nějak vyřešit?

Třídní učitel tedy vidí situaci z hlediska rodiny velmi problematickou. Jako adekvátní řešení se podle něj jeví vážnější promluva s rodiči, ale zároveň uvádí, že nepředpokládá nápravu, jelikož je rodina značně dysfunkční a není schopna své interní problémy vyřešit. Myslí si, že dívka by mohlo pomoci zaměření se na rozvoj jejích zájmů. Pokud by Klárka měla možnost navštěvovat nějaké kroužky a smysluplně tak trávit volný čas, mohlo by to pozitivně ovlivnit její sebevědomí a tím i její chování.

VYHODNOCENÍ DOSAŽENÍ CÍLE

Cílem výzkumu bylo zjistit, **zda má socioekonomický status vliv na postavení dítěte v třídním kolektivu**. Cíle mé bakalářské práce bylo dosaženo. Zjistila jsem, že SES dítěte má významný vliv na postavení v třídním kolektivu. Ze získaných dat vyplývá, že materiální a ekonomické podmínky nehrají příliš zásadní roli v postavení dítěte ve třídě. Žáci a třídní učitel tedy hodnotí spíše sociální status jedince. To znamená, že reagují na chování v různých situacích, reagování v interakcích, zkušenosti... Z mé práce vyplynulo, že dítě z rodiny s nízkým SES si nevhodné vzorce chování převzaté od rodinných příslušníků přenáší do třídního kolektivu. Ostatními dětmi bývá takové chování vnímáno jako málo akceptovatelné až nepřijatelné. Kolektiv takového jedince do určité míry ze svého středu vylučuje. Na základě mého výzkumu mohu říci, že nízký SES má významně negativní vliv na postavení dítěte ve třídním kolektivu.

11. DISKUZE

Téma nízkého SES mne velice zajímá. Výsledky mé výzkumné práce byly v některých ohledech překvapivé, v jiných mnou předpokládané.

Překvapivé pro mne bylo, že už dvanáctileté děti se zabývají kromě materiálních věcí také rodinným zázemím těch, kteří mají z jejich pohledu nízký SES. Nepředpokládala jsem, že dokáží rozeznat důležitost rodinného zázemí, vztahů v rodině. Domnívala jsem se, že v tomto věku je pro děti důležitý drahý mobil, značkové oblečení... Předpokládala jsem, že třídní učitel bude vidět řešení problémů v rodině, ve spolupráci rodiny a školy. Toto se mi v podstatě potvrdilo, i když učitel považuje rodinu za velmi dysfunkční a nespolupracující, tedy je sporné, zda rodina bude ochotna se podílet na řešení problémů souvisejících s postavením dítěte v třídním kolektivu. Zároveň jsem nepředpokládala, že by děti mohly hledat řešení tohoto problému také v rodině, obdobně jako pedagog. Na základě těchto jejich úvah pokládám tyto respondenty vzhledem k věku za duševně poměrně vyspělé. Potvrdila se mi, ale má domněnka, že dítě s nízkým SES vnímá své postavení ve třídním kolektivu a uvědomuje si, že je spíše na jeho okraji. Respondentka, která byla v mém výzkumu dítětem s nízkým SES, sama situaci v rodině velmi trpí, trápí ji to. Nápravu by znala, ale zároveň ví, že rodiče patrně k sobě cestu nenajdou a harmonické prostředí dětem nevytvoří. Má své plány do budoucna, což vnímám jako pozitivní, ale je otázkou, zda je bude schopna uskutečnit, protože z této rodiny patrně nebude mít utvořen návyk zdolávat překážky, které člověk má při dosahování svých cílů.

ZÁVĚR

Bakalářská práce se zabývá otázkou, **zda má socioekonomický status vliv na postavení dítěte v třídním kolektivu**. Socioekonomický status a další pojmy, týkající se tohoto výzkumu, jsem se v teoretické části snažila co nejvíce přiblížit pomocí odborné literatury či různých definic a pojmů. Téma socioekonomického statusu je známo spíše v souvislosti s jeho vlivem na vzdělávání či zdraví. Já jsem se touto problematikou zabývala z pohledu postavení dítěte v třídním kolektivu. Mohu říci, že dvanáctileté děti toto vnímají, ale materiální úroveň pro ně není zásadní. Shodně uvádějí, že podstatné pro ně je chování jednotlivých spolužáků a podle toho probíhá navazování kontaktů ve třídě, vznik kamarádství, nebo naopak vyčleňování z kolektivu až šikana jedince. Překvapilo mne, že již v tomto věku si uvědomují nezastupitelnou funkci harmonické rodiny. Domnívám se však, že dysfunkční rodiny nejsou schopny problém řešit samy a zcela jistě by zde měl hrát velkou roli psycholog. Ovšem pokud členové rodiny pomoc nevyhledávají, nebo ji dokonce odmítají, je problém podle mého názoru jen těžko řešitelný. Toto dítě s největší pravděpodobností, jak uvádí i odborná literatura, půjde ve šlépějích svých rodičů a v budoucnu patrně obdobné prostředí vytvoří i svým dětem. **Z výzkumu této práce tedy vyplynulo, že SES vliv na postavení dítěte v třídním kolektivu má.**

Myslím si, že tématu SES není věnována dostatečná pozornost a podle mého názoru se bude daný problém ve společnosti ještě stupňovat v souvislosti se zdražováním potravin a energií, které jsou v přímé souvislosti s válkou na Ukrajině.

Seznam použité literatury:

BLAŽEK, R, Zuzana JANOTOVÁ, Eva POTUŽNÍKOVÁ a Josef Basl. *Mezinárodní šetření PISA 2018*. Praha: Národní zpráva, 2019

BOMBA, L. - ZEMANČÍKOVÁ, V. 2011. *Vliv socioekonomického statusu rodiny na prospěch žáka ve škole-současný stav na Liptově*. In PEDAGOGIKA.CZ, 2011, roč. 2, čj. 3; 145-171. Dostupné na internetu: <http://www.casopispedagogika.sk/rocnik-2/cislo-3/bomba-zemancikova.pdf>

BROŽ, Miroslav, Petra KINTLOVÁ a Ladislav TOUŠEK. *Kdo drží Černého Petra: sociální vyloučení v Liberci, Plzni a Ústí nad Labem*. Praha: Člověk v tísni - společnost při České televizi, c2007, 91 s. ISBN 978-80-86961-27-9.

ČÁP, Jan; MAREŠ, Jiří. *Psychologie pro učitele*. Praha: Portál, 2001. ISBN 80-7178-463-6

DUNOVSKÝ, J. et. *AI Sociální pediatrie*. Praha: Grada, 1999.

GAJDOŠOVÁ, Eva a Gabriela HERÉNYIOVÁ. *Rozvíjení emoční inteligence žáků: prevence šikanování, intolerance a násilí mezi dospívajícími*. Praha: Portál, 2006. *Pedagogická praxe (Portál)*. ISBN 80-7367-115-8.

GEIST, B., *Sociologický slovník*, Praha: Victoria Publishing, 1992, ISBN 80-85605-28-7

HAVLÍK, Radomír. *Aktuální problémy společnosti z pohledu sociologie*. Vydání I. Praha: Univerzita Jana Amose Komenského Praha, 2016. ISBN 978-80-7452-121-8.

HELUS, Z. 2007. *Sociální psychologie pro učitele*. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-1168-3.

HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. Praha: Portál, 2005. ISBN 80-7367-040-2

HOLEČEK, Václav. MIŇHOVÁ, Jana. PRUNNER, Pavel. *Psychologie pro právníky*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2007. ISBN 978-80-7380-065-9

KELLER, J., *Tři sociální světy, sociální struktura postindustriální společnosti*, 1. vyd., Praha: Sociologické nakladatelství, 2010, ISBN 978-80-7419-031-5

KRAUS, B., POLÁČKOVÁ, V.: *Člověk, prostředí, výchova*. 1. vyd. Brno: Paido, 2001. 199 s. ISBN 80-7315-004-2.

MAREŠ, Jiří. *Pedagogická psychologie*. Praha: Portál, 2013. ISBN 978-80-262-0174-8.

MAREŠ, P., (2000) *Chudoba, marginalizace, sociální vyloučení*, Sociologický časopis 3/2000

MOŽNÝ, Ivo. *Rodina a společnost*. Ilustroval Vladimír JIRÁNEK. Praha: Sociologické nakladatelství, 2006. Studijní texty (Sociologické nakladatelství). ISBN 80-86429-58-X.

NAKONEČNÝ, Milan. *Motivace chování*. 3., přeprac. vyd. V Praze: Triton, 2014. ISBN 978-80-7387-830-6.

PRŮCHA, J. et. Al. 1995. *Pedagogický slovník*. Praha: Portál. ISBN 80-7178-029-4.

RIEGEL, Karel. *Ekonomická psychologie*. Praha: Grada, 2007. ISBN 978-80-247-1185-0.

ŘEZÁČ, Jaroslav. *Sociální psychologie*. 1. vyd. Brno: PAIDO, 1998. 268 s. ISBN 80-85931-48-6.

ŘÍČAN, P. Pavlína JANOŠOVÁ, *Jak na šikanu*, Praha: Grada Publishing, 2010, ISBN 978-80-247-2991-6

ŘÍČAN, Pavel. *Agresivita a šikana mezi dětmi: jak dát dětem ve škole pocit bezpečí*. Praha: Portál, 1995. Pedagogická praxe. ISBN 80-7178-049-9.

SEDLÁČKOVÁ, Daniela. *Rozvoj zdravého sebevědomí žáka*. Praha: Grada, 2009. Pedagogika (Grada). ISBN 978-80-247-2685-4.

STŘELEČEK, S. 2007. *Rodina jako výchovný činitel*. In STŘELEČEK, S. (ed.): *Studie z teorie a metodiky výchovy II*. Brno: MU, 109-124, ISBN 80-210-3687-7.

ŠAFR, Jiří (ed.), Marta KOLÁŘOVÁ, ŠANDEROVÁ, Jadwiga, ŠMÍDOVÁ, Olga, Kateřina VOJTÍŠKOVÁ. 2008. *Sociální distance, interakce, relace a kategorizace: alternativní teoretické perspektivy studia sociální stratifikace*. Praha: Sociologický ústav AV ČR, vvi 978-80-7330-146-0.

ŠVARŤÍČEK, Roman a Klára ŠEĐOVÁ. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Vyd. 2. Praha: Portál, 2014. ISBN 978-80-262-0644-6.

VAJDA, ZS.- KÓSA, E. *Neveléslélektan*. Budapest: Osiris, 2005. ISBN 963-389-728-9.

VÝROST, J., SLAMĚNÍK, I. 2008. *Sociální psychologie*. Praha: ISV.

PŘÍLOHY

Otázky dotazníku „Guess Who“:

- 1) Kdo druhým ve třídě nejvíce pomáhá?
- 2) Kdo má dobré známky?
- 3) Kdo si z druhých ve třídě dělá nepříjemnou legraci?
- 4) Komu můžeš svěřit tajemství?
- 5) S kým se ve třídě nejvíce bavíš o přestávce?
- 6) Kdo druhé ve třídě nejvíce pomlouvá? "
- 7) Kdo se ve třídě nejvíce zastává slabších?
- 8) Kdo se k druhým ve třídě často chová bezohledně?

Získaná data z rozhovorů:

Eva:

a) Dokážeš rozpoznat, kdo ve třídě je bohatší než ostatní?

„Ano, určitě to rozpoznám.“

b) Podle čeho tak soudíš?

„Chudší mají například potrhaný oblečení a není nové. Potom je zde někdo, kdo má všechno značkový a musí se tím vychloubat. Např. tohle mám od Nike... Může se to poznat i podle toho, kde rodina bydlí.“

c) Myslíš si, že ten, kdo má dražší a lepší věci (oblečení, mobil) je ve třídě oblíbenější?

„To si nemyslím. I když by měli lepší věci, mohou se chovat stejně hnusně a lidi je nemají rádi.“

d) Myslíš si, že ten, kdo má ve třídě horší věci (mobil, oblečení) má méně kamarádů?

„Ani zas tak moc ne... Když má někdo hezké oblečení, tak ho přesto lidi nemusí mít rádi.

To je spíše podle toho jak se chovají. Lidé, o kterých si to myslím, se někdy chovají hezky, někdy pak hnusně. „

i.jak vnímají, že se k němu chovají

e) Domníváš se, že ten kdo je chudší, je často terčem šikany?

„My tu nemáme rádi jednu holku, která je trošku chudší, ale není to kvůli tomu, že by nebyla bohatá, ale kvůli tomu, jak se chová. „

f) Posmívá se jí někdo, třeba právě na základě jejího nevhodného chování?

„Ano, když jsem s ní byla kamarádka, tak se na mě vykašlala, začala být a mě hnusná, začala mě pomlouvat. Takže moje kamarádky se potom od ní začaly stranit.“

g) Myslíš si, že její ekonomický status (že není moc bohatá) může ovlivnit její chování?

„Že není bohatá asi ne. Chování může mít spíše od někoho. Od rodičů od sourozenců... Spíš to jí může ovlivnit.“

h) Je ve třídě někdo, komu se ve třídě kvůli něčemu posmívají? Pokud ano, kvůli čemu?

„Co si myslíte, že by se s tím dalo dělat? Učitel, škola, my spolužáci. Co je reálné? Mají vliv Učitelé s ní už o tom hodně mluvili, ale ona pořád nevidí chybu v sobě, ale v ostatních. Třeba když nám se něco nelíbí její chování, tak to svede na nás.“

i) A co vy jako třída? Spolužáci?

„My jsme se jí snažili zapojit, vzít ven, ale začala nám rozvracet kamarády.“

j) Jak je na tom její rodina? Co sourozenci?

„Ona má sestru, jestli tomu tak mohu říct (Nechci říkat jméno) a ta za námi třeba přišla a říkala, jestli jí ještě něco uděláme, tak nám rozkope hlavu.“

k) A vy jste jí něco špatného udělali?

„Ne, my jsme jí třeba jen řekli, že se s ní přestaneme bavit, že už jsme jí dali spoustu šancí, že už nás nezajímá a ať nás nechá na pokoji. Jenže my jí to řekneme, ona si jde stěžovat a přijde za námi její sestra a začne nám vyhrožovat s jejíma kamarádama.“

l) Jak ses zmiňovala, že bohatství se dá poznat podle bydlení. Jak je na tom tato spolužačka z chudší rodiny?

„No já jsem tam byla a není to tam zas tak moc dobrý... Ona třeba ukradla s nějakou její kamarádkou boty, tak mi je ukázala. Rodiče jí ty boty nechali, nedonutili jí ty boty vrátit.“

Anna:

a) Dokážeš rozpoznat, kdo ve třídě je bohatší než ostatní?

„Trošičku ano.“

b) Podle čeho tak soudíš?

„Bohatší asi bude Roza, může si dovolit hodně od mámy. Pak taky Anet, protože ji máma hodně někam bere.“

c) Myslíš si, že ty, co jsou tedy na základě těchto věcí bohatší, tak mají více kamarádů?

„Myslím, že je to jak u normálních. U nás ve třídě se to moc neřeší. Prostě kamarádi jsou kamarádi.“

ii. jak vnímají, že se k němu chovají

d) Domníváš, že ten kdo je chudší, je často terčem šikany?

„Myslím si, že to nehraje roli.“

e) Je ve třídě někdo, komu se ve třídě kvůli něčemu posmívají? Pokud ano, kvůli čemu?

Nejspíš Anet a nevím.

f) Takže si myslíš, že je ve třídě všechno v pořádku?

Posmíváme se jen ze srandy

iii. *Co si myslíte, že by se s tím dalo dělat? Učitel, škola, my spolužáci. Co je reálné?*

„No já si myslím, že u nás ve třídě to není, takže vlastně nevím, co by se s tím dalo dělat. Asi si s tím člověkem nějak promluvit, ale nevím, jestli by to pomohlo.“

Michal:

a) Dokážeš rozpoznat, kdo ve třídě je bohatší než ostatní?

Tak holky nebo i kluci se s něčím často pyšní před ostatními. Například s mobilem, nebo něčím podobným. Takže dá se to poznat, ale pokud je to dobrý kámoš, tak se s ničím nepyšní. Třeba co nosí za oblečení...

b) Podle čeho tak soudíš?

„Dá se to poznat samozřejmě i jinak. Ale hlavně, že se tedy pyšní. A podle mě jsou důležitý ty mobily. Hodně se tu řeší, jestli má někdo iPhone, nebo tak...“

c) Myslíš si, že ten, kdo má dražší a lepší věci (Oblečení, mobil) je ve třídě oblíbenější?

„No to jako něčím možná jo. Většinou se dělí do skupinek, některé jsou pyšnější. To kvůli tomu, že mají nějaké oblečení, mají nějakou značku. Tím jsou zajímavý a oblíbenější. Ty se pak nebaví s těmi, kteří nemají to oblečení. Takže je to blbý vztah, ale takhle to prostě bude fungovat po staletí. To se nedá změnit bohužel.“

i.jak vnímají, že se k němu chovají

d) Domníváš, že ten kdo je chudší, je často terčem šikany?

„No tak šikana normálně není ve třídě... Noo.. Hmm. Asi to bude znít blbě, předem se omlouvám... ale asi tu bude někdo takový, kdo nemá třeba bohatší rodinu, nezajímají se o něj, nebo se miň pyšní. Toho možná spolužáci šikanují.“

e) Je ve třídě někdo, komu se ve třídě kvůli něčemu posmívají? Pokud ano, kvůli čemu?

„Určitě. Mám na paměti kdo to je. Třeba jak jste tu měla tu Klára. Tak ona zrovna tu rodinu má takovou chudší. Takže tak...“

ii. Co si myslíš, že by se s tím dalo dělat? Co je reálné?

„No asi bysme se mohli jako třída domluvit a snažit se tomu dotyčným nějak pomoci, promluvit si s ním, ale asi to úplně nepůjde, protože jsou tu ty skupinky a asi nebude každý chtít pomáhat. Nebo třeba to můžeme probrat s učitelem. Ale taky si myslím, že ona vidí chybu spíš v nás, než v sobě a taky žaluje“.

Klára:

VO 1: Vyskytuje se ve třídě téma socioekonomického statusu?

a) Myslíš, že se ve třídě vyskytují chudší, či bohatší děti?

„Já myslím, že jo, měla jsem tady kámošku, která mi třeba dávala tašku s oblečením, co už nenosí, protože jsem taková hubená. A říkala právě, abych dávala na to oblečení pozor, že stálo třeba pět tisíc. Pak se vychloubala, že má hodně peněz“.

b) Podle čeho tak soudíš?

„Hlavně podle chování. Když mají hodně peněz, tak jsou sebevědomější, nosí hodně značkového oblečení, což stojí docela dost peněz“.

c) Může se to projevovat i podle něčeho jiného?

„Třeba, že hodně jezdí na dovolenou. Když se nás učitelka zeptá, tak hodně mluví o tom, jak byli u moře, na horách... Já třeba nikdy nebyla na dovolený. U moře, ani na horách“.

d) Myslíš si, že děti, kteří mají dražší věci (mobil, oblečení...), mají více kamarádů?

„Myslím si, že na tom, zda mají peníze, to vůbec nezávisí. Ale hlavně o tom, jak se dítě projevuje a jak se chová“.

VO 2: Jak spolužáci vnímají chování k dítěti s nízkým SES?

e) Jak se cítíš v třídním kolektivu?

„Mám tam nějaký holky, který se se mnou baví a srandu si ze mě dělají hlavně kluci. Jeden kámoš na mě omylem hodil šišku, měla jsem pod nosem modřinu a jeden spolužák se mi smál, že mám knírek. Hodně mě slovně ve třídě napadali. Ale nechci odtamtud pryč, protože už jsem na ně zvyklá a mám je trošku ráda. Třeba jsem se jim i omluvila, jestli jsem jim něco udělala. Ale potom kolikrát něco udělám a ani o tom nevím. To mám totiž po tatkově. Je tam ale to třídní pouto a mám je ráda“.

f) Máš nějaké sourozence?

„Sestru, chodí do 8. A. Ona má přítele, se kterým se vidí jen o víkendu, takže je pořád na mobilu a se mnou nic nedělá“.

g) Jaký máš vztah s rodiči?

„Táta se teď od nás odstěhoval, protože jsme se trošku nepohodli kvůli strejdovi. Strejda nás nemá rád a snaží se tátu od nás oddělit. Takže táta dělá trošku zlo u nás doma. Ale i tak se spolu vídáme. Nedávno mě překvapil, že mě vyzvedl ze školy. Tak jsem byla ráda. Jinak mamka je trošku vystresovaná, protože náš strejda má trošku nesnáze. Ale jinak dneska budeme mít rodinnou oslavu, tak se těším. Půjdeme do restaurace“.

h) Máš pocit, že jsou ve třídě děti, které se s tebou nechtějí kamarádit a posmívají se ti?

„Docela dost. Hlavně jedna holka, která vypadá, jako by se mě štítla. Víím, že když jsem byla ve druhý, třetí třídě, tak jsem si dělala lektvary. Dala jsem si do hrníčku mýdlo, barvu a dělala jsem si lektvary. Tak si ze mě začali dělat srandu, že jsem čarodějnice“.

i) Čím bys chtěla být?

„Mě by hrozně bavilo být kosmetičkou. Mám i fotky. Ze začátku bych chtěla dělat modelku a pak bych si chtěla udělat salon, kde bude třeba pedikúra, manikúra a to líčení“.

HVO 3: Co si myslíš, že by se s tím dalo dělat? Co je reálné?

j) Myslíš, že by ti spíše pomohla třída, učitelé, nebo rodina

„No já bych byla ráda, kdyby s námi táta byl a jezdili jsme třeba na výlety, nebo třeba hráli nějaký hry. Vadí mi, že pořád řešíme strejdu a kvůli němu táta odešel. Učitelé se mnou už mluvili, ale nic se už nevyřešilo. Asi se fakt chovám divně, ale prostě za to nemůžu, i když mě to pak mrzí“.

Třídní učitel

a) Vyskytuje se ve třídě téma SES?

„No vlastně si myslím, že ta třída to nedává najevo, ale je to určitě znát na nějakým jejích projevu. Když třeba vezmu tu Klárku, tak ta nemá určité zvyklosti, na rozdíl od jiných, kteří jsou třeba z jiných prostředí. Narážíme na nějaký problém, který má zafixovaný z domova“.
chování může být i neuvědomělé. Zároveň nám potvrzuje to, co řekla již Klára – vzorce chování převzaté z rodiny.

b) Takže hlavní problém vidíš v rodinném prostředí?

„No u nich ten domov není tak stabilní prostředí. Rodiče tam nefungují, jak by měli, a myslím si, že se to na ní dost podepisuje. Ale ona sama o sobě není hloupá. Ona se dokáže nad něčím zamyslet, ale ty návyky tam opravdu nejsou“.

c) jak se k ní podle tvého názoru chovají spolužáci?

„Obecně si myslím, že to tak moc neřeší. Oni spíš řeší to její obecné chování. Což ono to s tím souvisí, to je pravda... Takže když ona jim udělá něco nedobrého, tak oni se k ní taky nechovají hezky. Potom už je to dost vzájemný a je to dost o tom, co tam každý z nich zrovna řeší“.

d) Jak podle tvého názoru rodina funguje? Jezdí někam společně?

„Tak v případě té Klárky tam nějaká ta dovolená je, to vždycky když někam jedou, tak to všude rozhlašuje“.

e) Nevymýšlí si to? Mě říkala, že nikdy v životě nebyla na horách, u moře a tráví čas hlavně v Praze. Neříká to jen kvůli spolužákům?

„Je to možné. Ona má tendence ty věci dost přehánět. Někdo jí někdo řekne, že se mu jen něco trochu nelíbí a už je ten špatný. Už se tam odehrává nějaký problém“.

HVO 3: Co si myslíš, že by se s tím dalo dělat? Co je reálné?

a) Myslíš si, že by se tento problém dal nějak vyřešit?

„Tak společně jsme již problémy řešili, ale jak jsem se již zmínil, tak často dost přehání a věci vidí víc černě, než jsou. S rodiči jsme už o problémech také párkrát mluvili, ovšem žádná změna nenastala a je mi jasné, že rodina se nejspíše problémem nijak do hloubky nezabývala. Myslím si však, že řešení by mohlo být například v nějakém jejím rozvoji. Promluvit si s rodiči důkladněji, jelikož její chování není jednoduché ovlivnit a když se nechová ke spolužákům hezky, tak se nedá nic moc dělat. Ale myslím si, že ty rodiče stejně nic nevyřeší, protože by si museli nejdřív urovnat své vztahy.“